

FJÁRMÁLATÍÐINDI

TÍMARIT UM EFNAHAGSMÁL
GEFIÐ ÚT AF HAGFRÆÐIDEILD
LANDSBANKA ÍSLANDS
RITSTJÓRI: JÓHANNES NORDAL

OKTÓBER – DESEMBER 1955

Um áramót	179
Orkulind framtíðarinnar eftir Magnús Magnússon	183
Undirstöður framfaranna eftir Per Jacobsson	195
Úr ríkisreikningum	201
Inngangur	201
Lög um tekjuöflun	201
Afkoma ríkissjóðs	203
Skuldir og ábyrgðir	204
Fréttapættir	206
Utanríkisviðskipti og gjaldeyris- staða	206
Útgerð og aflabrogð	207
Landbúnaður	208
Bátagjaldeyrir	208
Bifreiðainnflutningur	209
Ríkisfjármálin	209
Íbúðalán og vísitölubréf	209
Vísitala byggingarkostnaðar	210
Mannfjöldi á Íslandi	210
Viðskiptasamningar	211
Gengi	212
Peningamarkaðurinn	212
Töflur um seðlaveltu, aðstöðu bankanna gagnvart útlöndum, endurkeypta víxla, Mótvirðis- sjóð, heildarútlán bankanna, spariinnlán og veltiinnlán í bönkunum	213—216
Töflur	217
Inn- og útflutningur eftir mán- uðum	217
Útflutningur helztu vöruflokka ..	217
Viðskipti við einstök lönd í milljón- um króna	218
Viðskipti við einstök lönd í hlut- fallstólum (%)	219
Fiskafli, sundurliðaður á togara og báta mánaðarlega	220
Fiskafli, skipt á fisktegundir	220
Hagnýting fiskaflans	221
Framleiðsla og sala mjólkurafurða	221
Vísitala framfærslukostnaðar ...	222
Kaupgjaldsvísitala	222
Vísitala byggingarkostnaðar	222
Húsaleiguvísitala	222
Innlán og útlán sparisjóða, Söfn- unarsjóðs og innlánsdeilda kaupfélaga	222
Efnahagsreikningar seðlabankans	223
Efnahagsreikningar viðskipta- bankanna	224

FJÁRMÁLATÍÐINDI eru gefin út af hagfræðideild Landsbanka Íslands, og koma þau út fjórum sinnum á ári. Söluumboð og afgreiðslu áskrifta hefur Ísafoldarprentsmiðja h.f., Reykjavík.

*

Áskriftarverð er 25 kr. á ári, en í bókaverzlunum kostar hvert hefti 10 krónur.

*

Þeir, sem þess óska, geta fengið ritið óskorið.

Um áramót

Í þessari grein er dregið á helztu efnahagsvandamál, sem úrlausnar biða nú um áramótin. Einkum er rætt um hina miklu fjárfestingu og vandamál í sambandi við samninga um rekstrargrundvöll útvegsins.

I.

Árið 1955, sem nú er senn á enda, hefur vafalaust verið eitt mesta velti-ár í sögu íslensku þjóðarinnar. Hér verður ekki reynt að rekja einstaka þætti efnahagsþróunarinnar eða gera samanburð við fyrri ár, þar eð til þess vantar enn upplýsingar um margt, sem miklu máli skiptir. Annars staðar í þessu og fyrri heftum þessa árgangs Fjármálatíðinda er að finna helztu tölu-legal upplýsingar, sem þegar liggja fyrir. Er mönnum vísað til þeirra, en hér verður aðeins getið nokkurra höfuð-atriða.

Þrátt fyrir hið glæsilega ytra borð, mikla atvinnu, nóg framboð á vörum og almenna velmegun, hefur þróun efnahagsmála verið mjög óhagstæð á árinu. Kauphækkanir og almenn ofpensla í hagkerfinu hafa komið á stað verðhækkunaröldu, sem haft hefur í för með sér vaxandi jafnvægisleysi í þjóð-arbúskapnum. Eins og ætíð áður, eru

áhrif verðþenslunnar að þessu sinni alvarlegust í viðskiptum landsmanna við útlönd. Hefur hún annars vegar haft í för með sér versnandi gjaldeyrisstöðu vegna stóraukinnar eftirspurnar eftir innfluttum vörum og þjónustu, en hins vegar valdið hækkandi framleiðslu-kostnaði innan lands og versnandi afkomu útflutningsatvinnuveganna. Það verkefni biður forráðamanna þjóðarinnar nú um áramótin að finna viðunandi lausn á þessum miklu vandamálum. Í þessari grein verður engin tilraun gerð til þess að taka þau til rækilegrar meðferðar, en aðeins rætt lauslega um tvo þætti þeirra.

II.

Ofpenslan, sem nú einkennir alla efnahagsstarfsemi hér á landi, á fyrst og fremst rót sína að rekja til hinnar geysilegu fjárfestingar, sem átt hefur sér stað um skeið og er tvímælalaust

meiri en vinnuafli og sparnaður þjóðarinnar leyfir. Áhrif hennar koma fram á ýmsan hátt: í vinnuafllsskort, hækkunum framleiðslukostnaði og óeðlilegri eftirspurn eftir erlendum gjaldeyri. Jafnframt því sem fjárfestingin hefur vaxið, hefur sparifjáröfnun í bönkum minnkað um meira en helming frá því í fyrra miðað við fyrstu ellefu mánuði ársins. Aukning fjárfestingarinnar hefur með öðrum orðum byggzt á peningabenslu með öllum heim hættum, sem því fylgja.

Það virðist nú ljóst, að vonlítið sé að ná jafnvægi í efnahagsmálum á ný án þess að dregið verði stórlega úr hvers kyns fjárfestingu og framkvæmdum, en til þess að það geti orðið, þarf tvenns konar hugarfarsbreyting að eiga sér stað.

Í fyrsta lagi er æskilegt að lækna sem flesta af þeirri blindu trú á gildi fjárfestingar, sem virðist hafa náð tökum á öllum þorra manna hér á landi. Auknar framkvæmdir er nærri því eina markmiðið, sem sameinað getur menn til átaka, hvar í flokki, sem þeir standa. Og það er sjaldan, sem minnihlutaflokkar á Íslandi deila á andstæðinga sína vegna of mikilla framkvæmda, þótt þeir finni þeim flest annað til foráttu. Þessi stórhugur er vissulega mikils virði. Hann sýnir hina nýfengnu trú Íslendinga á land sitt og óþrjótandi möguleika þess. En það er fleira, sem máli skiptir fyrir framfarir og velmegun

þjóðarinnar. Traustur og öruggur gjaldmiðill, styrkjalaus atvinnurekstur, frelsi og jafnvægi í utanríkisviðskiptum eru líka gæði, sem mikilsverð eru fyrir afkomu landsmanna. Allt fer þetta forgörðum, ef fjárfestingunni er ekki í hóf stillt. Og fari þannig, líður sjaldan á löngu áður en samdráttur verður á fjárfestingunni sjálfri vegna gjaldeyrissskorts og almennra efnahagsferfiðleika. Til lengdar er efnahagslegt jafnvægi því ekki sízt mikilvægt vegna þess, að það skapar grundvöll mikillar og heilbrigðrar fjárfestingarstarfsemi.

Önnur orsök hinna miklu framkvæmda er verðbólguhugsunarhátturinn og vantrú manna á framtíðarverðgildi peninganna, en verðhækkunar þær, sem orðið hafa á árinu, hafa gefið henni byr undir báða vængi. Þegar menn óttast rýrnandi verðgildi gjaldmiðilsins, lamast sparnaðarviljinn, en í þess stað keppast þeir við að koma fé sínu í fasteignir, hvað sem það kostar. Það er því hætt við, að miklið af þeim framkvæmdum, sem þannig eru til komnar, séu ekki hinar hagkvæmustu fyrir þjóðarbúið.

Það er ekki hægt að benda á neina eina leið, sem koma muni á jafnvægi á milli fjárfestingar og sparnaðar. Fyrst um sinn getur jöfnuður þó því aðeins náðst, að dregið verði að mun úr fjárfestingunni, en í því skyni verða bankarnir og ríkisvaldið að leggja á eitt til að draga úr lánum og framlögum til framkvæmda.

Jafnframt verður að gera allt, sem unnt er til þess að auka sparifjáröfnun landsmanna og verðbréfakaup, en leiðir til þess hafa margoft verið gerðar að umræðuefni í Fjármálatíðindum. Mikilvægasta leiðin að því marki hlýtur þó ætíð að verða sú að endurreisa sem fyrst trú manna á verðgildi peninganna. Verður því að gera allt, sem unnt er til að leysa þau vandamál, sem nú steðja að án þess að til verulegra verðhækkana komi.

III.

Þótt grundvallarvandamál íslenskra efnahagsmála sé að koma á jafnvægi í þjóðarþúskapnum bæði inn á við og gagnvart útlöndum, hlýtur höfuðathyglin fyrst um sinn að beinast að þrengra sviði. Um hver áramót undanfarið hefur verið samið við útvegsmenn um rekstrargrundvöll bátaflotans á komandi ári. Nú eru samningar þessir víðtækari, þar sem einnig þarf að semja um rekstrargrundvöll fyrir togaraflotann, en auk þess hefur sjómannasamningum verið sagt upp. Takist ekki að ná samkomulagi í tíma, vofir stöðvun yfir allri útflutningsframleiðslunni.

Í sambandi við þessa samninga hlýtur mönnum að verða tíðhugað til verkfallsins mikla á síðastliðnu vori, enda hljóta auknar kröfur útgerðarmanna og sjómanna að vera reistar að miklu leyti á þeim hækkunum, sem þá urðu á kaup-

gjaldi. En það er fleira, sem skylt er. Vopnið, sem beitt er nú eins og þá, er hótun um stöðvun helztubjargræðisvega þjóðarinnar. Í slíkum samningum virðist ríkisvaldið, fulltrúi þjóðarinnar allrar, oftast vera veikari aðilinn. Ef það lætur undan kröfum einna hagsmunasamtaka, er svo að segja víst, að það verður fyrr eða síðar að láta undan kröfum annarra.

Eftir lok verkfallsins í vor var í Fjármálatíðindum rætt um þær hættur, sem því er samfara, að ríkisvaldið verður beint eða óbeint aðili að öllum helztu vinnudeilum, en það er óhjákvæmileg afleiðing þess, að það hefur tekið að sér að tryggja afkomu höfuðatvinnuveganna og viðhalda ætíð nægri atvinnu í landinu. Þegar svo er komið, hljóta allar meiri háttar kaup- og kjara-deilur að snúast um það, hvert skuli vera hið almenna verðlag í landinu. Hinum stóru hagsmunasamtökum er þar með fengið í hendur geysimikið vald yfir efnahagslífi þjóðarinnar, sem þau kunna misjafnlega með að fara.

Brýna nauðsyn ber til að finna ráð til þess að stöðva hina látlausu togstreitu hagsmunasamtakanna, þar sem ekkert ávinnst annað, en að efnahagskerfið er smám saman fært úr lagi. Raddir hafa verið uppi um það að undanförunu að koma þurfi á skipulegri fræðslu í efnahagsmálum. Væri það vissulega þakkar vert, ef takast mætti að opna augu sem flestra fyrir eðli

þeirra vandamála, sem við er að etja hverju sinni, en varla verður það allra meina bót.

Ef ríkisvaldið á að losna úr þeirri aðstöðu, sem það er nú komið í, í verðlags- og kaupgjaldsmálum, verður frjáls verðmyndun á markaði að koma í stað þeirra samninga, sem nú ráða verðlagi í landinu, en til þess að það geti orðið verður fyrst að leysa tvö höfuðvandamálin í íslenskum efnahagsmálum.

Í fyrsta lagi þarf hin mikla ofþensla

í hagkerfinu að hverfa, því að engin von er til þess, að hægt verði að halda verðlagi og kaupgjaldi í landinu í skefjum til lengdar, á meðan hún er ríkjandi. Og, í öðru lagi þarf að koma á jafnvægi milli verðlags hér innan lands og erlendis, svo að hægt verði að reka útflutningsatvinnuvegina án styrkja og hvers konar fríðinda. Verða þá atvinnurekendur sjálfir að taka afleiðingum þess, ef þeir fallast á kauphækkunir, sem eru framleiðslunni um megn.

J. N.

Magnús Magnússon og J. N.:

Orkulind framtíðarinnar

Í grein þessari, sem samin er af Magnúsi Magnússyni, eðlisfræðingi, í samvinnu við ritstjóra Fjármálatiðinda, er skýrt frá beizlun kjarnorkunnar og þeim áætlunum, sem gerðar hafa verið um notkun hennar til raforkuvinnslu. Einnig er rætt um orkuþörf mannkynsins og áhrif hins nýja orkugjafa, þ. á. m. á efnahagslíf Íslendinga.

Inngangur.

Orkan er ein af undirstöðum þeim, sem iðnaðarþjóðfélag nútímans hvílir á. Vélknúin atvinnutæki og samgöngutæki hafa aukið framleiðslugetu manna ótrúlega mikið á örfáum áratugum. Þessi þróun hefur krafizt síaukinnar orku, og allt bendir til þess, að sú þörf muni enn aukast hröðum skrefum um fyrirsjáanlega framtíð.

Á hinn bóginn er ljóst orðið, að orkulindir þær, sem mannkynið hefur treyst á hingað til, eru alls ekki óþrjótandi. Framsýnir menn voru því fyrir löngu farnir að óttast stöðvun framfara eftir nokkra mannsaldra, ef ekki myndist nýr orkugjafi.

En nú er hann fundinn. Kjarnorkan er komin til sögunnar, og í ágúst s.l. skiptust vísindamenn allra þjóða heims í fyrsta sinn á upplýsingum um friðsamlega notkun hennar, en á næsta ári tekur fyrsta stóra kjarnorkuverið til starfa í heiminum.

Í þessari grein verður reynt að gera grein fyrir beizlun kjarnorkunnar og þeim áhrifum, sem hún kann að hafa á efnahagslíf þjóðanna, þar á meðal Ís-

lendinga. Sérstaklega verður rætt um kostnaðarhlið kjarnorkuvinnslu, eftir því sem þekking manna nú leyfir.

En áður en að því verður komið, er fróðlegt að draga upp mynd af orkunotkun mannkynsins, er það stendur á þröskuldi atómaldar.

Orkunotkun.

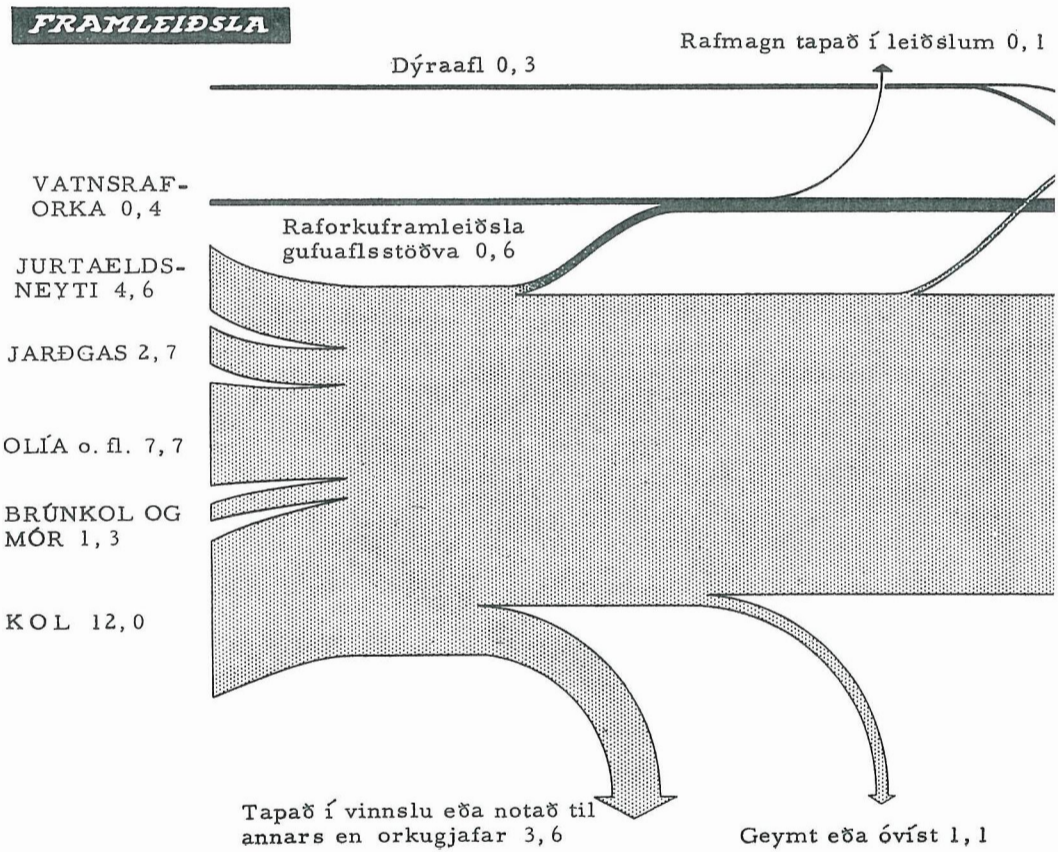
Orkuframleiðsla heimsins er orðin gífurlega mikil, og áætlað er, að hún hafi numið sem svarar 29 þúsund milljónum megawattsstunda rafmagns árið 1952, en það samsvarar 2,4 þúsund milljón tonnum af olíu eða 3,6 þúsund milljón tonnum af kolum, en aðeins 1.160 tonnum af úraníum. Línurit á 184. og 185. bls. sýnir, hvernig þessi orkuframleiðsla skiptist eftir notkun. Það skal tekið fram, að þetta línurit ásamt flestum tölulegum upplýsingum í þessari grein er sótt í gögn Genfarráðstefnunnar um friðsamlega notkun kjarnorkunnar.

Það er sérstaklega athugasvert, hversu mikið af orkunni fer til ónýtis á einn eða annan hátt, einkum tapast mikil orka við knúningu aflvéla með kolum

ORKULINDIR OG O

TÖLUR Í ÞÚSUND I

$$1 \text{ megavattstund} = \begin{cases} 1.000 \text{ kílóvattstundir} \\ 125 \text{ kg. af kolum} \\ 83,3 \text{ kg. olía} \\ 0,04 \text{ gr af úraníum-235} \end{cases}$$

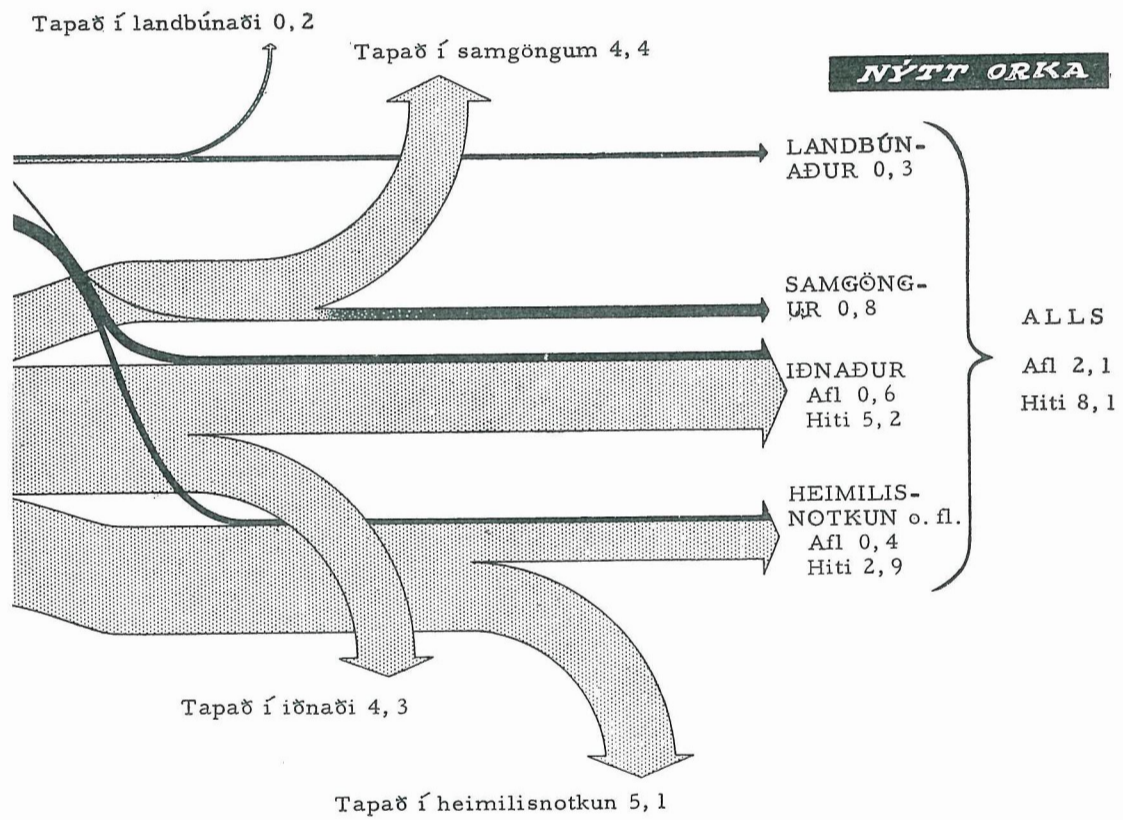

NOTKUN HEIMSINS 1952

MEGAVATTSTUNDUM RAFMAGNS.

fl

iti

eða olíu. Af allri orkuframleiðslunni fara tæpir tveir þriðju forgörðum. Mest fer til ónýtis við heimilisnotkun og þess háttar vegna óhagkvæmra upphitunar- og eldunaraðferða, en næstmest tapast vegna slæmrar orkunýtingar samgöngutækja. Af orkuframleiðslunni fóru 17,6 þúsund milljón megawattsstundir til hitaframleiðslu, en þar af nýttust 8,1 eða tæplega helmingur. Hins vegar voru 11,4 þúsund milljón megawattsstundir notaðar til aflvinnslu, en þar af nýttust aðeins 2,1 eða tæplega einn fimmti hluti.

Orkunotkunin skiptist mjög ójafnt á lönd og þjóðir, og ræður þar mestu, hversu langt þjóðirnar eru komnar í nútímatækni, en einnig að sjálfsögðu, hvers eðlis atvinnuhættir þeirra eru. Á 1. töflu sést, hvernig orkunotkunin skiptist á heimshluta. Kemur þar í ljós, að hún er mörgum sinnum meiri í helztu iðnaðarlöndunum en meðal hinna frumstæðari þjóða. Enn þá meiri mundi munurinn vera, ef miðað væri við fólks-

fjölda. Til dæmis eru 36% af orkunni notuð í Norður-Ameríku, enda þótt þar búi ekki nema 7% af íbúum jarðarinnar.

Orkuþörfin í framtíðinni.

Orkunotkunin hefur aukizt mjög ört síðustu hundrað ár, eins og ljóst er af línuriti á næstu síðu, er sýnir framleiðslu helztu orkugjafa síðan 1860, en hún hefur á þessum tíma meira en tuttugufaldast. Aðeins á styrjaldar- og krepputímum hefur framleiðslan hætt að vaxa eða jafnvel minnkað.

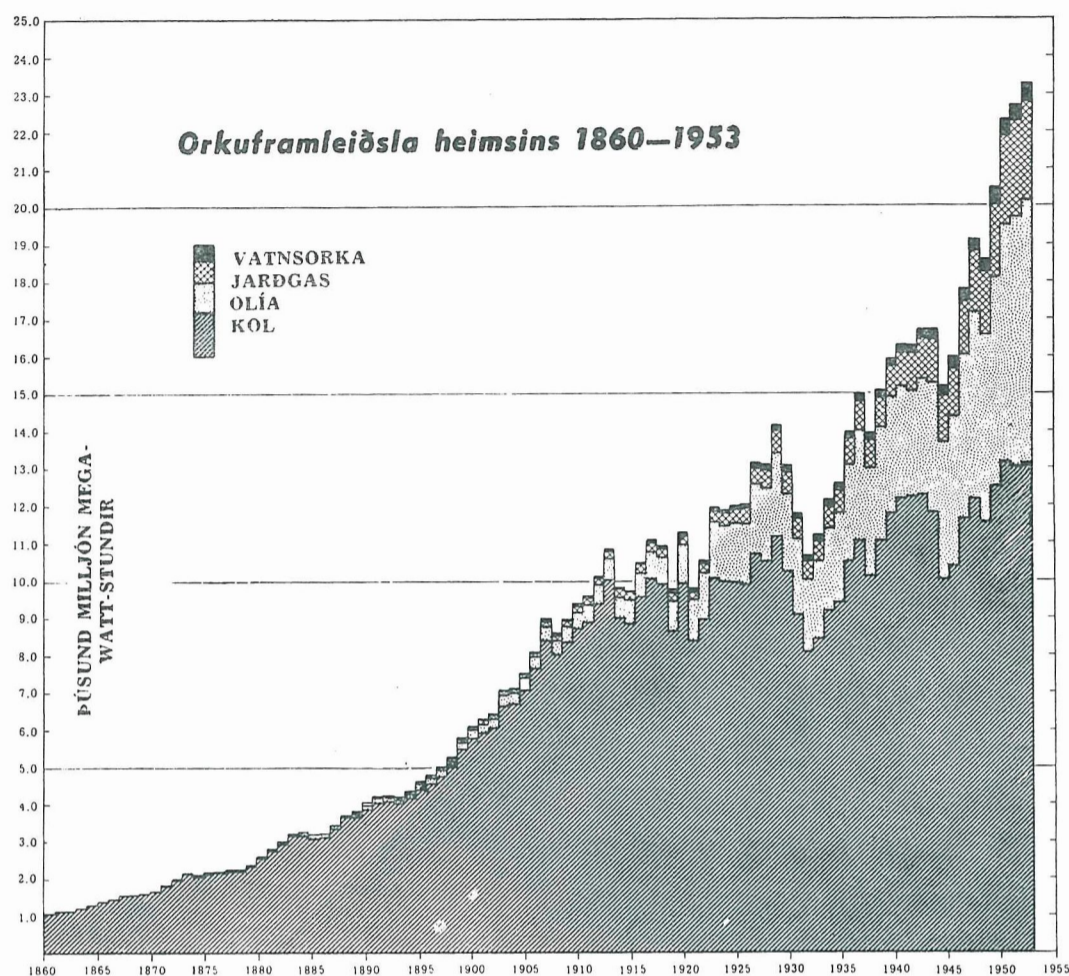
Öll líkindi eru til þess, að orkuþörfin haldi áfram að aukast hröðum skrefum á næstu áratugum. Enn þá er þróunin mjög ör í mestu iðnaðarlöndum heimsins, en meira en helmingur mannkynsins er enn lítt snortinn af iðnvæðingu nútímans og mun þurfa stóruorku á næstu áratugum. Á móti kemur vafalaust að einhverju leyti aukin nýtni orkunnar, en varla getur það hrokkið nema skammt.

Allar áætlanir um slík efni langt fram í tímann hljóta að vera mjög vafasamar. Allir gera þó ráð fyrir stórkostlegri aukningu orkunotkunar, ef iðnþróunin heldur áfram óhindruð. Varlegustu áætlanir gera ráð fyrir fjórfaldri orkuþörf um næstu aldamót, en fleiri munu þó telja, að aukningin verði enn þá meiri, jafnvel meira en áttföld miðað við það, sem nú er.

Allt bendir til, að slík þróun mundi á nokkrum mannsöldrum leiða til þess, að helztu orkulindir, sem nú eru notaðar, gengju að mestu til þurrðar, ef ekki kæmi eitthvað annað til. Vatnsorkan og jarðhitinn eru einu orkulindir, sem notaðar hafa verið að ráði, sem ekki eyðast smám saman, en þær mundu aldrei fullnægja nema litlum hluta af orkuþörf framtíðarinnar.

1. tafla. Skipting orkuframleiðslu árið 1952 eftir því, hvar í heiminum hún var notuð (orka mæld í þús. millj. megawattsstunda).

	Magn	%
Norður-Ameríka	10,4	35,9
Vestur-Evrópa	5,5	19,0
Austur-Evrópa og Ráðstjórnarríkin	5,0	17,2
Ástralía og Suður-Afríka	0,6	2,1
Iðnþróuð lönd alls	21,5	74,2
Asia	3,9	13,4
Suður-Ameríka	1,1	3,8
Afríka (án Suður-Afríku)	0,5	1,7
Vanþróuð lönd alls	5,5	18,9
Annað og óvíst	2,0	6,9
Samtals	29,0	100,0

Þverrandi orkulindir.

Orkunotkun nútíma iðnaðar byggist í raun og veru á rányrkju. Kol og olía, sem bæði eru lífræn efni, hafa orðið til í jarðlögum á milljónum ára og legið nær ósnortin fram á vora daga. Nú er verið að eyða þessum sjóðum, án þess að nokkuð sé byggt í þeirra stað.

Áætlanir, sem gerðar hafa verið um birgðir kola og olíu, sem enn liggja ónýttar í jörðu, sýna, að ekki mundi langt líða áður en framfarir mannkyns-

ins yrðu stöðvaðar vegna orkuskorts, ef á þær ætti að treysta. Kolalög eru að vísu enn gífurlega mikil í jörðu, svo að gera má ráð fyrir, að þau gætu séð mannkyninu fyrir nægilegri orku nokkrar aldir enn þá. Hér er þó þess að gæta, að þau kolalög, sem auðveldust eru til vinnslu, hafa þegar verið fullunnin, og smám saman verður að hefja kolanám við erfiðari og erfiðari skilyrði, þar sem kolalög eru þynnri, óreglulegri og dýpra í jörðu. Kolanám er örðug og hættuleg vinna, sem reynist erfiðara að fá menn

til, eftir því sem lífskjör almennings batna. Af þessu hefur leitt, að kolavinnsla hefur aukizt mun hægar undanfarna áratugi heldur en orkuneyzlan í heild, eins og línurit um orkuframleiðslu heimsins sýnir. Ef mannkynið þyrfti á næstu áratugum að fullnægja orkuþörfinni með auknu kolanámi, mundi það hafa í för með sér stórhækkun orkuverðs, sem draga mundi úr iðnaði og framförum.

Birgðir af olíu og jarðgasi í jörðu eru miklu minni en kolabirgðir, en nú er gert ráð fyrir, að olíulindir, sem þekktar eru, muni endast um 30 ára skeið. Sífelld koma þó nýjar lindir í leitirnar, og undanfarna tvo áratugi hefur meira fundizt af nýjum olíulindum en sem framleiðslunni svarar. Það er þó ekki hægt að búast við því, að þessi þróun haldi áfram mjög lengi enn þá. Geysimiklu fé er varið til olíuleitar um allan heim, og að því hlýtur að reka áður en langt líður, að allar helztu olíulindir heimsins verði komnar í leitirnar.

Í þessu sambandi er rétt að benda á, að kol og olía eru ekki aðeins orkulindir heldur líka mikilvæg hráefni í hinum nýja efnaiðnaði. Það er því nauðsynlegt að forðast geryðingu þeirra einnig af þeim sökum.

Líklega hefðu hinar miklu framfarir nútímans aldrei orðið, ef ekki hefðu beðið mannkynsins í jörðu hinir dýrmætu fjársjóðir kola og olíu, enda hefur á þá verið gengið gegndarlaust og án tillits til þarfa framtíðarinnar. Mannkynið hefur nú borið gæfu til að finna nýja orkulind, áður en þessir sjóðir voru farnir að ganga svo til þurrðar, að áhrifa orkuskorts væri farið að gæta. Hitt á eftir að reyna, hvernig mennirnir kunna með að fara.

Verður nú skýrt frá eðli kjarnorkunnar og hagnýtingu hennar sem orkugjafa.

Kjarnorka og hagnýting hennar.

Atómkjarninn er settur saman úr tvenns konar ögnum, prótönnum, sem hlaðnar eru pösítívu rafmagni, og neutrönnum, sem eru óhlaðnar. Milli prótönanna í kjarnanum virka fráhrindandi rafkraftar. Ef ekki væru aðrir kraftar milli agnanna í kjarnanum, mundi hann því sundrast. Þeir aðdráttarkraftar, sem halda kjarnanum saman, hinir eiginlegu kjarnkraftar, virka jafnt milli allra agna, prótóna og neutróna. Kjarnkröftunum svipar til samloðunarkrafta þeirra, sem halda vökva saman, en eru miklu sterkari. Það má því líta á kjarnann sem vökvadropa. Alveg eins og tveir litlir vökvadropar samlagast í einn stærri, ef þeir snertast, renna tveir kjarnar saman og mynda einn stærri kjarna, ef þeir ná að snertast. Við þetta losnar geysimikil orka. Á þessum samruna byggist orka sólarinnar og vetnisprengjunnar. Það, sem yfirleitt hindrar, að kjarnarnir snertist og renni saman, er, að þeir eru hlaðnir rafmagni og hrinda því hvor öðrum frá sér. Léttir kjarnar, sem innihalda fáar prótönur og hafa því litla rafhleðslu, geta þó runnið saman, ef hitastigið er um milljón gráður. Þetta háa hitastig, sem með þarf, gerir það miklum erfiðleikum bundið að hagnýta þessa orku til friðsamlegra nota. Stöðugt er unnið að rannsóknum á þessu vandamáli, og álit þeirra manna, sem við þær fást, er, að það sé leysanlegt, þó að þeir vilji ekki tiltaka ákveðinn tíma, sem það taki. Þegar það er leyst, má segja, að fengin sé ótæmandi orkulind.

Þungir kjarnar innihalda margar prótönur, t. d. hefur úraníumkjarninn 92 prótönur, en léttasti kjarninn, vetniskjarninn, hefur aðeins eina. Í þungum kjörnum gætir því hinna fráhrindandi rafkrafta mjög mikið. Sumir

þeirra, eins og kjarni úraníum-235 ísótópsins, þurfa litla röskun, til að þeir klofni í tvo smærri kjarna. Ef nevrónu er skotið á slíkan kjarna, raskar hún honum nægilega til þess, að hann klofni. Við þessa klofnun losnar einnig geysimikil orka. Við klofnun eins úraníumkjarna kemur fram mörgum milljón sinnum meiri orka en frá einu atómi við bruna kola. Jafnframt koma fram nevrónur, 2-3 við hverja klofnun. Þessar nevrónur geta svo klofið nýja kjarna, og á örskömmum tíma getur feikilegur fjöldi kjarna klofnað. Þessari keðjuklofnun er hægt að stjórna með því að láta sérstök efni gleypa í sig meira eða minna af þeim nevrónum, sem fram koma við klofnanir. Á slíkum klofnunum byggist orka atómsprengjunnar og þeirra kjarnorkuvera, sem nú eru fyrirhuguð.

Ekki geta allir þungir kjarnar klofnað jafnauðveldlega. Úraníum-235 ísótópurinn er kjarnkleyfur með hægfara og orkulitlum nevrónum, en úraníum-238 ísótópurinn ekki. Í venjulegu úraníum er aðeins 0,7% af úraníum-235, en 99,3% af úraníum-238. Mjög erfitt og dýrt er að skilja þessa ísótópa að til að fá hreint kjarnkleyft efni eins og úraníum-235. Ef úraníum-238 er með úraníum-235, tekur það ekki þátt í keðjuklofnuninni. Það getur þó tekið í sig nevrónu, en klofnar ekki. Í stað þess breytist það í annað efni, plútóníum, sem er kjarnkleyft eins og úraníum-235. Í kjarnorkuofninum, þar sem keðjuklofnunin fer fram, getur því myndast nýtt eldsneyti, jafnframt því sem öðru er brennt.

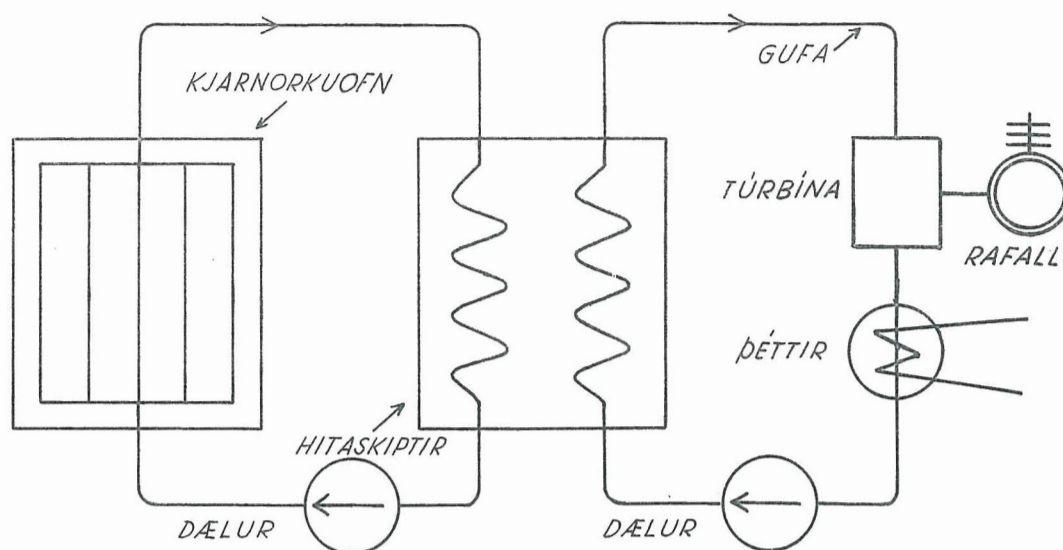
Þeir kjarnar, sem fram koma við klofnanir, eru ákaflega geislavirkir og senda frá sér hættulega geisla. Eldsneytishlaði kjarnorkuofnsins verður því að vera umluktur þykkum varnarveggjum úr steinsteypu, og allt, sem frá kjarn-

orkuofninum kemur, verður að fara með á sérstakan hátt vegna hinna stórhættulegu geisla. Þetta gerir starfrækslu kjarnorkuofna miklu erfiðari og dýrari en ella.

Hitaorku þá, sem fram kemur við keðjuklofnunina í kjarnorkuofninum, er hægt að nota til framleiðslu rafmagns. Til þess er kælilofti eða kælivökva (t. d. venjulegu vatni, þungu vatni eða fljótandi málm) dælt í gegnum kjarnorkuofninn. Þar hitnar kælirinn, en er síðan látinn fara gegnum hitaskipti, þar sem hann gefur frá sér hita. Frá hitaskiptinum er honum svo dælt aftur inn í ofninn. Í sambandi við hitaskiptinn er önnur hringrás. Vatni er dælt inn í hitaskiptinn, og þar er hitinn frá kælihringrásinni notaður til að framleiða gufu í seinni hringrásinni. Þessi gufa er svo látin knýja gufutúrbínu, sem aftur knýr rafal, sem framleiðir rafmagnið. Gufan er síðan þéttað og vatninu dælt aftur inn í hitaskiptinn. Er þetta sýnt á skýringarmynd á næstu síðu.

Kostnaður rafmagns frá kjarnorkuveri.

Það er erfiðleikum bundið að reikna út kostnað á rafmagni frá kjarnorkuveri, því að enn skortir mjög reynslu við starfrækslu slíkra vera. Sá hluti kjarnorkurafstöðva, sem samanstendur af gufukerfinu, gufutúrbínu og rafali, er eins og í venjulegum kola- eða olíukyntum rafstöðvum. Kostnaður við þennan hluta verður því mjög svipaður fyrir báðar tegundir stöðva. Túrbína og rafalhluti vatnsaflsstöðvar kostar einnig svipað. Mismunur milli þessara tegunda aflstöðva liggur því aðallega í því, að kjarnorkuofninn kemur í stað ketils kolakyntra stöðva og aðfærsluæða vatnsaflsstöðva. Vegna kostnaðar kjarnorkuofnsins verður stofnkostnaður kjarnorkuvers 100% meiri en kolakyntra

Skýringarmynd af kjarnorkuveri.

stöðva, en líklega lækkar munurinn fljótlega niður í 50%. Eldsneytiskostnaður er töluverður í kolakýntum stöðvum, en enginn í vatnsaflsstöðvum. Kjarnorkuofn getur framleitt allt að því jafnmikið eða jafnvel meira af eldsneyti en hann brennir. Ef tillit er tekið til þess, getur eldsneytiskostnaður orðið enginn eða jafnvel tekjur orðið af því eldsneyti, sem framleitt er og selt.

Bretar eru að reisa kjarnorkuver til rafmagnsframleiðslu, sem tekur til starfa árið 1956, og fleiri taka til starfa á næstu árum. Allýtarlegar áætlanir hafa verið gerðar um kostnað rafmagns frá þessum fyrstu kjarnorkurafstöðvum, en útdráttur úr slíkri áætlun er sýndur á 2. töflu. Mörg atriði þarf að taka til greina, og um flest þeirra ríkir mikil óvissa, svo að niðurstöðurnar eru engan veginn óvæfengjanlegar. Helztu atriðin eru þessi:

1) Stofnkostnaður og ending kjarnorkuofnsins og túrbínurafahluta stöðvarinnar. Byggingarkostnaður

er nokkuð vel ákveðinn, þar sem verið er að ljúka byggingu fyrsta versins. Hins vegar er ending kjarnorkuofnsins í óvissu, þar sem engin reynsla er fyrir starfrækslu kjarnorkuofns um lengri tíma. Gert hefur verið ráð fyrir 15 árum, en það má bera saman við 40–50 ár fyrir vatnsaflsstöðvar.

2) Verð á eldsneyti (úraníum). Þar sem ekki er komið fast verð á úraníum, er ekki hægt að gefa alveg örugga áætlun um þennan lið.

3) Vinnsla og endurnýjun á eldsneyti. Þetta er stór kostnaðarliður, sem töluverð óvissa ríkir um. Í honum felst útbúnaður á úraníum fyrir kjarnorkuofninn, en það er ýmist haft í eldsneytisstöngum eða í upplausn. Enn fremur vinnsla á hálfbrunnu eldsneyti, en úr því þarf að hreinsa úrgangsefni og ná því eldsneyti, sem eftir er óbrunnið eða myndast hefur. Þar sem þetta hálf-

2. tafla. Kostnaðaráætlun fyrir 150.000 kw kjarnorkurafstöð af þeirri gerð, sem Bretar hafa smíðað.

	Stofn- kostnaður millj. ísl. kr.	Árs- kostnaður millj. ísl. kr.	Rafmagnskostnaður með 80% álagi (aurar á kwstund)
Kjarnorkuofn	340	31,1	
Aðrir hlutar stöðvar	520	31,4	
Byggingarkostnaður	860	62,5	
Kostnaður fyrstu eldsneytishleðslu á 0,9 millj. kr. tonnið af úraníum	230	9,2	
Stofnkostnaður alls	1.090	71,7	6,9
<i>Rekstur:</i>			
Rekstrarkostnaður stöðvar		11,9	
Kostnaður við endurnýjun eldsneytis á 0,9 millj. kr. tonnið af úraníum		66,8	
		78,7	7,6
Kostnaður alls		150,4	14,5

brunna eldsneyti er hættulega geislavirkt, verður vinnslan að fara fram í sérstökum, fjarstýrðum verksmiðjum.

- 4) Eldsneytisnýtni, þ. e. hve miklum hluta af eldsneytinu eða kjarnkleyfa efninu er hægt að brenna, áður en nauðsynlegt er að endurnýja það, er mikilvægt atriði, en um það skortir reynslu.
- 5) Álag stöðvarinnar þarf að vera sem hæst.
- 6) Verð á plútóníum. Það plútóníum, sem myndast í kjarnorkuofni, er hægt að selja, og þær tekjur geta stórlækkað rafmagnskostnaðinn.
- 7) Vextir og iðgjöld. Í áætlunum er reiknað með 4% lánsvöxtum, t. d. í sambandi við eldsneytisbirgðir.

Í þessu hafa ekki verið reiknaðar með tekjur af því plútóníum, sem myndast í kjarnorkuofninum og hægt er að selja. Það er erfitt að segja fyrir um verð á plútóníum næstu 10–20 árin, en sennilegt er, að 550 krónur grammið sé ekki fjarri lagi. Kostnaður við að vinna plútóníum úr notuðu eldsneyti er áætlaður

frá 90–320 kr. á grammið. Hagnaður af hverju grammi af plútóníum verður frá 230–460 ísl. krónur. Þetta lækkar rafmagnskostnaðinn um 3,3–6,7 aura á kwstund.

Nettórafmagnskostnaður verður þá:

	Aurar á kwstund	
Brúttókostnaður með 80% álagi	14,5	
Tekjur af plútóníum á 230–460 kr. grammið	3,3	6,7
Nettókostnaður	11,2	7,8
Rafmagnskostnaður frá nýjum kolakyntum stöðvum		11,4

Það virðist því svo, að rafmagn frá fyrstu kjarnorkurafstöðvum Breta muni kosta álíka mikið eða jafnvel minna en frá kolakyntum rafstöðvum.

Í Bretlandi er fyrirsjáanlegur orkuskortur á næstu áratugum, ef ekki kemur nýr orkugjafi til hjálpar. Þess vegna hefur rík áherzla verið lögð á að reisa fullgildar kjarnorkurafstöðvar á næstu árum. Fyrir 1965 er áætlað að reisa 12 slíkar stöðvar, sem hver geti framleitt 100.000–200.000 kw. Um 1975 er gert

ráð fyrir, að um 40% rafmagns í Bretlandi komi frá kjarnorkurafstöðvum.

Í Bandaríkjunum eru enn nógar birgðir af auðunnum og ódýrum kolum og olíu, svo að ekki er brýn nauðsyn á nýjum orkugjafa á næstunni. Þar er meiri áherzla lögð á að reisa kjarnorkurafstöðvar til að öðlast reynslu í starfsemi slíkra stöðva heldur en til framleiðslu rafmagns til almennra nota. Margar gerðir kjarnorkuofna er verið að reyna á þennan hátt. Kostnaðaráætlanir hafa ekki verið gerðar eins ákveðnar og í Bretlandi, en þó má geta einnar, sem gerð hefur verið fyrir 76.000 kw rafstöð.

Stofnkostnaður:

	<i>Isl. kr. á kw</i>
Kjarnorkuofn	2.200
Kælikerfi	740
Rafall o. s. frv.	1.960
Alls kr. á kw	4.900

Rafmagnskostnaður (80% álag):

	<i>Aurar á kwst.</i>
Stofnkostnaður	10,6
Eldsneytiskostnaður	3,3–5,2
Rekstur og viðhald	3,3
Alls (aurar á kwstund)	17,2–19,1

Með endurbótum er gert ráð fyrir, að kostnaðurinn geti komizt niður í 9,8—11,4 aura kwst. Kostnaður rafmagns frá kola- eða olíukyntum rafstöðvum af þessari stærð í Bandaríkjunum er 9,8—13,1 aurar á kwstund.

Samanburður við aðrar orkulindir.

Áætlanir þær, sem nú hafa verið ræddar, eru að sjálfsögðu ekki óbyggjandi. Engu að síður benda þær til þess, að rafmagn frá kjarnorkuverum verði svipað að verði eða jafnvel ódýrara en orka frá kolaköntum rafstöðvum nema

þar sem kol eru allra ódýrust. Öll líkindi eru til þess, að þessi samanburður breytist kjarnorkunni í hag, eftir því sem tækninni fer fram og reynsla manna eykst.

Fróðlegt er að athuga samanburð, sem gerður hefur verið af Bretum á verði á raforku, sem framleidd er í kjarnorkustöð, kolakyntri rafstöð og vatnsaflsstöð. Þessi samanburður er sýndur á línuriti á næstu síðu. Tekið skal fram, að reiknað er með sem hagkvæmustum aðstæðum í öllum dæmunum, t. d. er miðað við mjög lágt kola- verð eða aðeins 3 pund tonnið, og einnig við mjög hagkvæmar aðstæður til vatns- virkjunar.

Línuritið sýnir, að það hefur mikið að segja fyrir hagkvæman rekstur kjarnorkustöðvar, að meðalálagið sé hátt, enda er eldsneytisnotkunin svo að segja hin sama, hvort sem lítil eða mikil raforka er framleidd. Þarf álagið að ná 60% til að kjarnorkan verði ódýrari en orka kolastöðvanna.

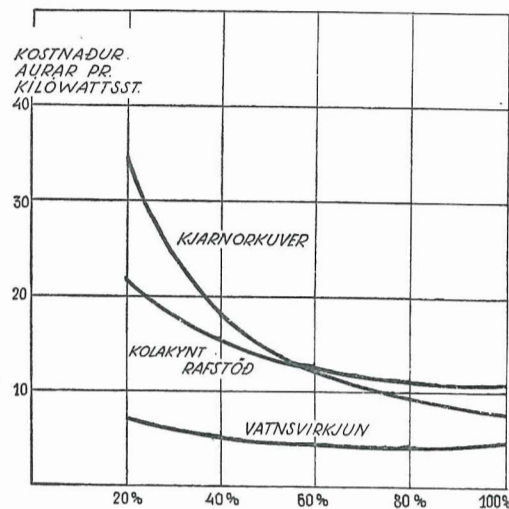
Athyglisverðast er, að vatnsorka er langtum ódýrari en kjarnorka við hvaða meðalálág, sem vera skal, og munar yfirleitt meira en helmingi á verði kíló- wattsstundar. Er auðséð, að kjarnorkan þarf að lækka stórkostlega í verði frá því, sem nú er útlit fyrir, ef hún á að koma í stað hagkvæmra vatnsafls- stöðva.

Af þessum samanburði leiðir, að búast má við, að kjarnorkan verði fyrst tekin til nota í stórum stíl, þar sem kol eru dýr, en önnur ódýrari orka ekki við hendina, t. d. í Bretlandi og Danmörku. Þar sem vatnsorka er næg, verður kjarnorkan hins vegar látin bíða enn um stund.

Rétt er að minnast hér á, að þegar hafa verið gerðar tilraunir með að knýja áfram skip með kjarnorku, en lítið er upplýst um kostnaðarhlið málsins. Hins

vegar er talið ólíklegt, að kjarnorka komi að ráði í stað benzíns og olíu sem aflgjafi flutningatækja á næstu áratugum. Olíuþörf heimsins breytist því varla mjög mikið af hennar sökum framan af,

Samanburður á rafmagnskostnaði frá mismunandi orkuverum.

og verða áhrif kjarnorkunnar vafalaust mest á eftirspurn eftir kolum, ekki sízt lélegum steinkolum og brúnkolum.

Enn er einni spurningu ósvarað, en hún er, hvort nú sé loks fundinn óþrjótandi orkugjafi. Svárið er, að svo er að vísu ekki, á meðan kjarnorkuframléiðsla byggist á kjarnaklofnun úraníums. Úraníum er ekki mjög sjaldgæft efni, en auðunnar birgðir af því í jörðu eru þó alls ekki ótakmarkaðar. Áætlanir um þetta efni benda þó til þess, að nóg auðunnið úraníum sé fyrir hendi til margra alda notkunar. Sífelld koma í leitirnar nýjar námur, og nýjar aðferðir finnast vafalaust til að vinna úraníum úr hinum miklu námum, sem enn er óhagkvæmt að nýta vegna kostnaðar. Loks má minnst á annað efni, sem einnig er hægt að nota til kjarnorkuvinnslu, en

það er þóríum, sem er þrisvar sinnum algengara á jörðinni en úraníum.

Segja má, að það sé nær óhugsandi, að ekki verði búið að leysa það vandamál, hvernig vinna megi kjarnorku með samruna ódýrra efna, löngu áður en úraníumbirgðir veraldarinnar eru þrotnar.

Kjarnorka og Íslendingar.

Í þessari grein hefur eingöngu verið rætt um kjarnorkuna sem orkugjafa og hið efnahagslega mikilvægi hennar fyrir mannkynið. Óbeint munu Íslendingar njóta þeirra almennu framfara, sem hagnýting kjarnorkunnar hefur í för með sér, enda þótt þeir taki engan virkan þátt í þróuninni. Hins vegar skal að lokum minnst stuttlega á þau beinu áhrif, sem kjarnorkubyltingin kann að hafa á afkomu Íslendinga og mat þeirra á náttúruauðlindum lands síns.

Fyrst skal minnst á einn möguleika, sem nokkuð hefur verið ræddur að undanförunu. Hann er sá, að Íslendingar muni geta framleitt þungt vatn á samkeppnisfæru verði, en það er mikilvægt hjálparefni við kjarnorkuvinnslu og mjög dýrt. Við framleiðslu þungs vatns þarf mikla gufu, og mætti þess vegna nota við hana jarðhita á hinn hagkvæmasta hátt. Þetta mál er nú í rannsókn, en ekki er loku fyrir það skotið, að framleiðsla þungs vatns geti orðið stóriðja á Íslandi á atómöld þeirri, sem framundan er.

Mikilvægasta spurningin í þessu efni er þó sú, hvort kjarnorkan geri virkjun hinna miklu fallvatna Íslands óhagkvæma, en henni hefur þegar verið svarað að nokkru leyti. Á því stigi þekkingarinnar, sem menn eru nú, lítur ekki út fyrir, að kjarnorka verði samkeppnisfær við hagkvæmar virkjanir á næstu áratugum. En áætlanir um virkjunar-

kostnað stórfljóta hér á landi sýna, að hér má framleiða rafmagn um það bil eins ódýrt og gert hefur verið ráð fyrir í hinum brezka samanburði á hagkvæmni mismunandi orkuvera (sjá línurit). Jafnvel Sogsvirkjunin, sem er lítil og þar af leiðandi tiltölulega dýr, getur framleitt rafmagn á sambærilegu verði við kjarnorkuver.

Af þessu er það ljóst í fyrsta lagi, að Íslendingar munu ekki hafa ástæðu til

að hagnýta kjarnorku til rafmagnsvinnslu í fyrirsjáanlegri framtíð. Og í öðru lagi er ekki útlit fyrir, að þeir þurfi að breyta mati sínu á hinum miklu auðæfum íslenskra fossa. Hins vegar er vert að minnast þess, að þróun tækninnar heldur áfram, og það er engin víska fyrir því, að íslensk stórfljót verði nokkru sinni virkjuð, ef tækifærin eru ekki notuð áður en langt um líður.

Dr. Per Jacobsson:

Undirstöður framfaranna

Dr. Magnús Jónsson hefur þýtt eftirfarandi grein eftir dr. Per Jacobsson, sem er lesendum Fjármálatíðinda vel kunnur. Þetta eru persónulegar hugleiðingar um efnahagsmál samtíðarinnar, og sýna þær vel, hve þau vandamál, sem sækja á hugi annarra þjóða manna, eru lík vandamálum Íslendinga.

Á tímum, þegar óspart er hampað orðum eins og „kynþáttur“, „það heldur velli, sem hæfast er“ o. s. frv., er full ástæða til þess að vara við því að heimfæra almenn lögmál lífsins gálauselega upp á mannlífið og fyrirbæri þess. Trúaðir menn munu neita því afdráttarlaust að nefna manninn í sömu andránni og önnur dýr jarðarinnar. Og hinir, sem hafa hugann meira við þennan heim, vekja athygli á því, að mannlífið sé svo margbrotið og starfsemi þess svo fjölbætt, að hvergi verði til jafnað í dýraríkinu né þess reglum beitt.

En þó að gengið sé inn á allt þetta, er þó eftir sú spurning, hvort ekki sé eitt-hvað sameiginlegt með öllu, sem lifir, einnig með dýrum og jurtum. Því má hiklaust halda fram, að dæmisögurnar í Nýjatestamentinu bendi á vissa hluti og sannleikskorn, sem eiga við allt, sem lifir. Og vissulega væri rétt að rannsaka, hvort ákveðin lögmál þróunarinnar, eins og þau hafa komið í ljós við rannsóknir síðustu aldar, gætu ekki orðið gagnleg til skýringar á ýmsum hlutum, meira að segja á efnahagsmálum.

Hér koma til greina þrjú meginhugtök lífeðlisvísindanna.

Nú eru bráðum hundrað ár síðan Darwin gaf út bók sína um „Uppruna tegundanna“ 1859. Benti hann þar á „náttúruúrvalið“, sem fram fer í baráttu tegundanna fyrir lífinu. Sú barátta veldur því, að „það heldur velli, sem hæfast er“. Sjaldan hefur bók valdið öðru eins umróti í hugum manna og þessi bók Darwins eða verið í þetra samræmi við áhugamál aldarinnar. Í efnahagsmálum voru skoðanir Darwins eins og sniðnar fyrir frjálslyndu stefnunna, þar sem „frjáls samkeppni“ og opnir möguleikar voru aðalhaldreipin. Höft og hömlur hrundu í hverju landinu eftir annað, en kenningin um frjálsa verzlun og óbundin viðskipti þjóða milli fór sigurför. Lærðir menn voru vitanlega ekki sammála um allt í kenningum Darwins, en almenningur sá hvergi blett né hrukku á þessum vel sniðna stakk.

En svo kom Krapotkin fursti, hinn nafntogaði rússneski aðalskommúnisti, og ritaði greinar sínar í „Edinburgh-

Review“, er hann nefndi „Samhjálpin, mikilsverður þáttur þróunarinnar“. Sýndi hann þar fram á, að *samhjálpin* milli lífveranna kæmi mjög til greina. Nefndi hann sem dæmi trén í skóginum, er hlífa hvert öðru, dýrin, er fara í stórum hjörðum, býflugurnar í búi sínu, fjölskylduböndin, þar sem hver styður annan og þá einkum foreldrar afkvæmin. Krapotkin var kunnur vísindamaður, og þá var enn hlustað á mann, þó að hann væri kommúnisti. Sannleikurinn var sá, að mönnum þótti vænt um þessar greinar, — þær voru síðar gefnar út í bók —, því að hér kom hlýjan inn í hina köldu lífsbaráttu tegundanna. Samhjálp og aðstoð voru fastir liðir í þróuninni.

Þessi tvö hugtök, „náttúruúrval“ og „samhjálp“, eru almenningi nokkurn veginn auðskilin. Þriðja hugtakið, sem hér kemur til greina, er erfiðara viðfangs. En fram hjá því verður ekki komizt.

Það er augljóst mál, að náttúruúrvalið getur því aðeins haft nokkur áhrif, að einhver afbrigði geti átt sér stað. *Afbrigði* eða mútatiónir, eins og það er kallað, verða að geta átt sér stað. Það var hollenzkur maður, de Vries að nafni, sem kvaddi hljóðs um þetta efni. Voru þá dregnar fram í dagsljósið rannsóknir Mendels á erfðum og stökkbreytingum, og ollu þær miklum byltingum á skoðunum manna á þessum málum öllum. Enn er það ráðgáta, hvernig stökkbreytingar verða. Fyrir framþróunina hlýtur það að vera nauðsynlegt, að eitt-hvað nýtt geti fram komið og sýnt hæfileika sína til þess að klífa örðugu hjallana. En þá er líka nauðsynlegt að sporna ekki móti breytingum og afbrigðum, þ. e. gefa fjölbreytni lausan taum.

Ef vér athugum nú nánar þessi þrjú undirstöðuatriði, sem þróun lífsins hvíl-

ir á, — baráttuna fyrir lífinu, samhjálpina og nauðsyn tilbreytni —, munum vér brátt komast að raun um, að hér verða iðulega árekstrar á milli. Má nefna eitt dæmi. Samhjálp sú, er kom fram í gömlu iðnfélögunum, gildunum, var nauðsynleg, meðan öryggi þjóðfélaganna var af skornum skammti. En er þetta öryggi óx, þótti hitt meira virði að leysa allar hömlur gildanna og láta samkeppni og fjölbreytni framleiðslunnar njóta sín sem bezt. Hér varð því samhjálp gildanna að þoka fyrir fjölbreytni frelsisins, þegar öryggið var ekki í hættu. Hjá slíkum árekstrum verður ekki komizt, en einmitt þeir vinna að lausn málsins. Má minna á gríska heimspekinginn Herakleitos, sem uppi var fimm öldum fyrir Krists burð. Meginkenning hans var sú, að í veröldinni yrðu *andstæður að blandast*. Hann hafði mætur á hvers konar ófriði, því að í ófriði mætast andstæður, þær setja af stað hreyfingu eða straum, sem felur aftur í sér samræmi. Í veröld Herakleitosar er eining, en það er eining fjölbreytninnar. Bertrand Russel benti á það í bók sinni „Saga vestrænnar heimspeki“, að heimspeki Herakleitosar bæri í sér frækornið að heimspeki Hegels. En þó hefur Hegel gert sér málið auðveldara með því að hugsa sér aðeins árekstur milli „thesis“ og „antithesis“, er endi í „synthesis“, — hugmynd, gagnhugmynd og samruni hugmynda —, en í heiminum er áreksturinn ekki milli tveggja, heldur margra aflu.

Á 19. öldinni var gildunum og öðru því, er standa þótti í vegi efnahagsþróunarinnar, svipt burtu, en mannkynið lagði út á tímabil, þar sem frelsinu, andlegu og efnalegu, voru lítil takmörk sett. Á þessu tímabili skiptust menn á hugmyndum og vörum, svo að annað eins hafði áður aldrei þekkt. Þetta var hálföldin fyrir 1914, og hún var í ýmsu til-

liti eitthvert ávaxtaríkasta tímabil í sögu mannkynsins. Þegar litið er til baka yfir þetta tímabil, sýnist þar hafa ríkt almenn bjartsýni og trú á fagra framtíð mannkynsins og að hennar væri skammt að bíða. Að mörgu leyti er þetta rétt mynd af þessu tímabili. En ekki að öllu leyti. Því verður ekki neitað, að ýmsir spekingar gengu með alvarlegan grun um allt annað en bjarta framtíð. Á þessum tíma ritaði t. d. þýzki spekingurinn Oswald Spengler sína umdeildu bók „Ragnarök Vesturlanda“ — „Der Untergang des Abendlandes“. Á þessu tímabili fækkaði barnsfæðingum ískyggilega. Einstaklingurinn var einmana — án samhjálpar. Gamla samhjálpin, t. d. í gildunum, var farin veg allrar veraldar, og nú var æpandi þörf á nýju félagslegu öryggi.

Nýja leiðin var fyrst sú að koma á „almannatryggingum“. Var þessi leið fyrst farin í Þýzkalandi á Bismarckstímanum, en hún hefur víðast verið farin eftir það. Á Stóra-Bretlandi jukust tryggingarnar afar mikið á valdatíma frjálslynda flokksins eftir 1906, en þar var Lloyd George driffjöðrin. Hefur þessi stjórn verið einhver víðsýnasta og færasta ríkisstjórn á síðari tímum.

Fyrri heimsstyrjöldin rak mjög á eftir félagsmálaumbótum, og milli styrjaldanna hófst geysileg framsókn í þessum málum í Bandaríkjunum. Kreppan mikla hratt af stað „New Deal“ Roosevelt forseta, en undir áhrifum þessarar „Nýju stefnu“ skyggðu félagslegu öryggismálin að kalla mátti á öll önnur þjóðmál. Á ófriðartímunum og þar á eftir var ósleitilega unnið í sama farveg, og varð þá til svonefnt „velferðaríki“, en með því var átt við alls kyns skipulagningu og aðstoðarstarfsemi, svo að nú var áherzlan að nýju komin á

samhjálparþáttinn í þróun mannfélagsins.

Því verður ekki með sanngirni móti mælt, að þessar félagsmálaframfarir hafa að vissu leyti *tvímælalausa kosti*.

1. Almennigur allur nýtur miklu meira öryggis en áður og þjáist minna af völdum sjúkdóma og skorts. Mönnum líður betur að þessu leyti.

2. Árekstrar hafa orðið minni í þjóðfélaginu og stéttarígur minnkað. Áður fyrri voru átök og handalögmál samfara flestum verkföllum og verkbönnum, en á síðari tímum eru vinnustöðvanir oftast miklu styttri og varla, að til líkamlegra átaka komi. Þess er vert að minnast, að á fyrri tímabilinu óx og dafnaði kommúnisminn, en nú hafa kommúnistar víða sjálfir tekið við stjórnartaumunum og þreifað á staðreyndunum. Hafa þeir þá komið að raun um, að kröfur um jafnar tekjur handa öllum, afnám peninga o. s. frv. samrýmast ekki því að stjórna efnahagsmálum lifandi manna.

3. Þá er rétt að gefa því gaum, að tala fæðinga hefur hækkað síðan 1936–1938, þ. e. síðan í byrjun síðari styrjaldar. Og þessi fjölgun er almenn og nær til ólíkra þjóða eins og Frakklands, Grikklands, Stóra-Bretlands, Belgíu, Svíþjóðar, Finnlands, Sviss og Bandaríkjanna. Það virðist ekki ósanngjarnt að álykta, að þessi fjölgun fæðinga beri að einhverju leyti vitni um auknið öryggi og traust, sem yfirgnæfir óttann við styrjaldir og hin ægilegu morðvopn.

Þessa kosti ber að viðurkenna, en muna verður jafnframt, að allar þessar framfarir til „velferðar“ almennings eru á því reistar, að *framleiðslan hefur stóraukist* eftir síðari styrjöld. Til þess að geta skipt miklu milli manna þarf fyrst að afla mikils, svo mikils, að nægi bæði til eyðslu og aukinna framkvæmda.

Og enn meira verður að afla, ef hækka

skal og bæta lífskjörin. Þess þarf því vandlega að gæta, hvort „velferðarríkið“ hefur góð áhrif eða miður góð á framleiðslu þjóðanna.

Margir hafa alið þá von í brjósti, að verkamenn, sem vel er búið að og njóta sæmilegs öryggis, verði sérstaklega starfsglaðir og starfshæfir og sætti sig fúslega við breytingar á starfsháttum og þess háttar, þar sem þeir megi vita, að þetta er eina leiðin til þess, að velmegun þeirra haldist og aukist. En þessar vonir hafa því miður ekki ávallt rætt. Bera verkalýðsfélögin þunga ábyrgð í þessu efni að gera verkamönnum skiljanlegar allar aðgerðir til umbóta á starfsaðferðum og eggja þá til samvinnu um bætt vinnuhætti. Með því einu verða kjör þeirra tryggð og bætt.

Það eru að minnsta kosti *tvær hættur*, sem vofa yfir „velferðarríkinu“ í þessum efnunum.

1. Ein skæðasta hættan er sú, að „velferðarríkið“ fari að líta á sjálf sig sem allsherjar verndara, hvenær sem eitt-hvað á bjátar. Nefna má eitt dæmi. Atvinnuleysi ber að forðast, og þá er svo ályktað, að til þess að verjast því, verði að sjá um, að öll fyrirtæki starfi með fullum krafti, hvort sem þau bera sig vel eða illa. Til þess að þetta geti orðið, verður að leggja byrðar á aðra. Og kostnaðurinn, sem þetta hefur í för með sér, er meiri en þær beinu greiðslur, sem inntar eru af hendi. Auk þeirra verður að reikna til útgjalda þau truflandi áhrif, sem þetta hefur á verðlag og atvinnuhætti. Allt fer þetta úr eðlilegum skorðum, og efnalega jafnvægið raskast. Þegar farið er að káfa í þessa hluti og hindra eðlilegar verkanir viðskiptalögmálsins, fer ævinlega svo, að vörur safnast á einum staðnum, en vantar á öðrum, svo að „svartur markaður“

myndast. Eðlileg verðmyndun nýtur sín ekki, og nýjar ráðstafanir verður að gera. Aðgerðir, sem virðast litlar og sauðmeiðlausar í fyrstu, enda áður en varir í ógöngum.

2. Önnur hættan er sú, að skattabyrðarnar, sem þessar opinberu hjálparráðstafanir hafa í för með sér, verði hættulegar fyrir framleiðsluna. Í sumum löndum eru þessi gjöld til hjálparráðstafana, sem atvinnurekendum er gert að greiða, orðin 20—30% móts við eðlilegar launagreiðslur fyrirtækjanna. Þessi gjöld hækka svo framleiðslukostnaðinn að sama skapi. Auk þess kostar stjórn allra þessara velferðarmála stórfé, svo að verulegur hluti fjármagnsins fer í það, auk vinnuafkasta margra manna. Skatta verður að hækka til þess að standa undir þessum framkvæmdum, og allt þetta verður til þess að skerða það fjármagn, sem sjálf framleiðslan fær til sinna þarfa. Þetta kom ekki jafnskýrt í ljós á fyrstu árunum eftir ófriðinn. Þá voru ærin verkefni að reisa úr rústum og ekki horft í það að borga kostnaðinn með síauknu peningaflóði og verðpenslu. En svo kemur að því, að þjóðfélagið verður að vakna upp til veruleikans. Það verður að hefja hversdagslegan búskap sinn og lifa af því, sem aflað er, og þá rennur upp dagur dómsins. „Velferðarríkið“ getur snúizt upp í það að verða fjötur um fót. Reynslan staðfestir þetta. Sagnaritarar eru meira og meira að komast á þá skoðun, að eitt mesta hrun veraldarsögunnar sé einmitt svona til komið, hrun Rómaveldis. Skrifstofu- og embættismannabáknið jókst í sífellu, og skattabyrðarnar þyngdust, svo að kostnaðurinn saug merg og blóð úr öllu athafnalífi. Hvernig sem yfirvöld einstakra landshluta fóru að, dró úr löngun manna til athafna og framtaks, og blóðið staðnaði í æðum þjóðarlíkamans. Þetta hefur

verið betur og betur og með óyggjandi rökum sýnt í nýjum söguritum, og það felur í sér kröftuga viðvörðun um hættur þær, sem hvert „velferðarríki“ mætir.

Enn verður ekki um það sagt, hvert þróun málanna nú á dögum stefnir, en menn eru betur og betur að koma auga á hættur þær, sem felast í stjórnarafskiptum af atvinnulífinu og síaukinni skattabyrði. Ekki svo að skilja að snúa beri alveg við á þeirri braut, sem farin hefur verið. En finna verður leið til þess að *samrýma „velferðarríkið“ eðlilegri verðmyndun og heilbrigðum atvinnurekstri*. Höftum er nú verið að létta af. Skömmunarkerfið var afleiðing vöruskortsins eftir ófriðarlokin, og engin skynsamleg ástæða er til þess að halda skömmun áfram, eftir að framleiðslan er komin í rétt horf. Hömlur á gjald-eyrisverzlun eru ekkert annað en skömmun á erlendum gjaldeyri, af því að margar þjóðir óttast skort á honum. En við eðlilega þróun á friðartímum ætti þetta að komast í rétt horf á sama hátt, þegar frjáls viðskipti hefjast á ný. Fátt gæti stutt meira að heilbrigðri samkeppni í viðskiptum en frjáls gjald-eyrisviðskipti eða orðið farsælla til þess að koma á eðlilegum samskiptum þjóða milli.

Það ætti ekki að vera erfitt að benda á aðgerðir, sem mundu gera hvort tveggja í senn, létta á ofhlöðnu fjármálalífi og skerða þó ekki á neinn tilfinnanlegan hátt félagslegt öryggi almennings. Ber þá að forðast þær aðgerðir, sem til ógæfu leiða. Má þar nefna eina hjálparstarfsemina, sem mjög er tíðkuð, en er sérstaklega óheppileg, en það er niðurgreiðsla á vöruverði til „almenningsheilla“. Þar fellur hjálpin nákvæmlega jafnt þeim í skaut, sem þurfa

hennar, og hinna, sem engin þörf er á að styrkja. Styrkir til atvinnuvega stór- auka skatta án tilsvareandi gagns fyrir þá, sem þeirra njóta. Höft á viðskiptum hindra á sérstaklega leiðinlegan hátt frjálsa þróun. Kvóta þá og ítölur, sem þau hafa í för með sér, verður að miða við eitthvert umliðið tímabil, og er varla unnt að hugsa sér magnaðri brellu til þess að hindra allan nýgróður eða framfær einstakra vel rekinna fyrirtækja. Öllu slíku er settur stóllinn fyrir dyrnar. Á meginlandi Evrópu voru höftin víða samfara einræðisstjórn og fengu því maklegar óvinsældir af stjórnarfarinu öllu og hurfu með því. En í Svíþjóð til dæmis voru höft sett á vegna ófriðarins og þeim stjórnað með samvizkusemi. Hefur nú vaxið upp að kalla má heil kynslóð, sem þekkir naumast annað. Og ýmsir eru farnir að líta á höftin eins og hálfgerð náttúrulögmál og óttast glundroða, ef þau verði afnumin. Aftur á móti lét Vestur-Þýzkaland fjármálastjórnina annast nauðsynlegar aðgerðir í efnahagsmálum. Þessar aðgerðir höfðu almenn og eðlileg áhrif á allt fjárhagskerfið, og eru þær meginundirstaða þeirra miklu framfara, sem þar hafa orðið á þessu sviði. Sýna þessi dæmi, hve miklu heilbrigðari sú stefna er að láta lögmál viðskiptanna ráða en hitt að káfa í einstakar greinar þeirra með höftum.

Meðan þessi reynsla er ný í hugum manna, ætti sú stefna að ná yfirhöndinni, sem viðurkennir, að „velferðarríkinu“ farnast því aðeins vel, að það sé látið vera laust við höft og hömlur þess opinbera. Hagkerfi, sem hneppa allt í forheimskandi eintrjáningshátt og loka úti frjálst framtak einstaklingsins, verða aftur úr, andlega og efnalega. Það er freistandi að vitna í orð Benjamins Constants, sem hann notaði 1813 gegn ofstjórn Napóleons: „L'uniformité,

c'est la mort; la variété, c'est la vie“ (einhæfnin, hún er dauði; fjölbreytnin, hún er lífið).

En hvernig næst svo bezt samstarf þessara þriggja undirstöðuafli: samkeppni, samhjálpar og fjölbreytni? Þar á ekki ávallt eitt og hið sama við. Varla munu nú margir vilja hverfa aftur að laissez-faire stefnunni frá tímunum fyrir 1914, þ. e. láta allt fara, sem fara vill. Trúin á frjáls viðskipti þarf ekki að merkja það, að allt skuli látið afskiptalaust. Peningar geta ekki stjórn- að sér sjálfir og mega ekki gera það.

Ríkisvaldið verður að grípa í taumana, ef viðskipti safnast á hendur auðhringa. Og slík dæmi mætti halda áfram að nefna. En þess verður jafnan að gæta að trufla ekki eðlilega verðmyndun eða reyna að steypa allt í einu móti. Í daglegu starfi að þessum málum er ekki hægt að ætlast til þess, að allt sé laukrétt, sem gert er. En þar sem samhjálparstefnan er nú á dögum einna vinsælust, verður að hafa vakandi auga á, að hinar stefnurnar verði ekki fyrir borð bornar. Því að án samkeppni og tilbreytni verður þróunin aldrei eðlileg.

Úr ríkisreikningum 1953 og 1954

Í þessari grein eru birtar helztu niðurstöðutölur ríkisreikninga fyrir árin 1953 og 1954, þ. á. m. sundurliðun á tekjum og gjöldum og eignum og skuldum ríkissjóðs.

Inngangur.

Í grein þessari verður greint frá fjármálum ríkissjóðs, eins og þau koma fram í ríkisreikningum fyrir árin 1953 og 1954. Einnig verður skýrt frá lagasetningu um fjáröflun, sem nauðsynleg hefur verið í sambandi við afgreiðslu fjárlaga.

Þessu yfirliti er ekki ætlað að gefa heildarmynd af áhrifum fjármála ríkisins á hagkerfið, enda eru mikilvægir þættir í fjármálum ríkisstofnana utan við fjárhag ríkissjóðs sjálfs.

Fjárlög fyrir árið 1953 voru gefin út 2. febrúar 1953 sem lög nr. 4/1953, en fjárlög ársins 1954 voru gefin út 24. desember 1953 sem lög nr. 87/1953. Heildarupphæð fjárlaga ársins 1953 var 418,7 millj. kr., en 443,6 millj. kr. árið 1954. Rekstrarafgangur var áætlaður 38,5 millj. kr. árið 1953, en 38,0 millj. kr. árið 1954. Á sjóðsyfirliti var hagstæður jöfnuður 1,6 millj. kr. fyrra árið, en 0,3 millj. kr. síðara árið.

Lög um tekjuöflun.

Ýmis lög voru sett um tekjuöflun í sambandi við afgreiðslu fjárlaga. Með lögum nr. 106/1952 var III. kafli laga nr. 100/1948 um tekjuöflun í dýrtíðarsjóð framlengdur til ársloka 1953, og með lögum nr. 75/1953 voru ákvæði sömu laga framlengd til ársloka 1954, en hér er um að ræða lög um álagningu söluskatts, sem er einn helzti

tekjustofn ríkissjóðs. Með lögum nr. 91/1952 voru framlengd fyrir árið 1953 ákvæði laga nr. 106/1950, en þau kváðu á um hækkun álags á vörumagnstoll úr 200% í 250%. Undanskildar hækkuninni skyldu þó nokkrar vörutegundir, svo sem kaffi, korn, sykur, salt, kol, steinolia og benzín. Enn fremur var endurnýjuð heimild til að fella niður aðflutningsgjöld af ómöluðu korni, kornmjöli, grjónum og belgávöxtum og að lækka aðflutningsgjöld af sykri um helming. Með lögum nr. 12/1953 var felldur niður tollur af kaffi og sykri, og skyldi verzlunum endurgreidd aðflutningsgjöld af birgðum, sem þær áttu af þessum vörum 22. desember 1952. Með lögum nr. 76/1953 voru framlengd til ársloka 1954 sömu ákvæði um innheimtu aðflutningsgjalda með álagi og niðurfellingu aðflutningsgjalda af vissum vörutegundum og greint hefur verið frá hér að framan í sambandi við lög nr. 91/1952 og lög nr. 12/1953. Talsverðar breytingar voru gerðar á tollskrá með lögum nr. 36/1954 og breytingarnar síðar felldar inn í meginmál laga nr. 62/1939 og lögin síðan gefin út í heild nr. 90/1954. Ríkisstjórninni var heimilað með lögum nr. 102/1952 að innheimta á árinu 1953 ýmis gjöld með viðaukum. Sams konar heimild um innheimtu ýmissa gjalda á árinu 1954 var gerð með lögum nr. 77/1953. Með lögum nr. 111/1952 var framlengd heimild um að innheimta skemmtanaskatt á árinu 1953 með 200% álagi af kvikmyndasýningum og af öðrum

1. tafla. Rekstrarreikningar ríkissjóðs 1950—1954.

	1950		1951		1952		1953		1954	
	míllj.kr.	%	míllj.kr.	%	míllj.kr.	%	míllj.kr.	%	míllj.kr.	%
A. Tekjur:										
Skattar og tollar	209,8	68,5	317,8	76,9	317,2	75,5	391,2	76,7	422,7	76,7
þar af tekju- og eignarskattur .	44,8	14,6	47,6	11,5	57,6	13,7	60,2	11,8	68,9	12,5
— - vörumagnstollur	21,0	6,9	24,1	5,8	23,7	5,6	28,9	5,7	29,2	5,3
— - verðtollur	58,8	19,2	118,4	28,6	106,3	25,3	142,9	28,0	152,3	27,6
— - söluskattur	54,0	17,6	86,9	21,0	87,7	20,9	107,3	21,0	117,5	21,3
Tekjur af ríkisstofnunum (3. gr.)	89,2	29,1	88,9	21,5	94,5	22,5	112,8	22,1	121,3	22,0
þar af áfengisverzlunin	54,2	17,7	54,6	13,2	52,3	12,4	62,8	12,3	68,5	12,4
— - tóbakseinkasalan	27,8	9,1	32,4	7,8	37,0	8,8	41,9	8,2	43,9	8,0
Aðrar tekjur (4. og 5. gr.)	7,2	2,4	6,8	1,6	8,4	2,0	6,3	1,2	7,1	1,3
Samtals	306,2	100,0	413,5	100,0	420,1	100,0	510,3	100,0	551,1	100,0
B. Gjöld:										
Vextir (7. gr.)	5,7	1,9	3,2	0,8	5,0	1,2	5,1	1,0	3,5	0,6
Stjórn ríkisins (8.—10. gr.)	13,1	4,3	15,7	3,8	17,6	4,2	18,2	3,6	23,6	4,3
Dómsmál o. fl. (11. gr.)	26,3	8,6	32,1	7,8	38,1	9,1	42,9	8,4	44,4	8,1
Heilbrigðismál (12. gr.)	16,9	5,5	21,3	5,2	26,7	6,4	27,8	5,4	30,6	5,6
Samgöngur (13. gr.)	45,1	14,7	52,1	12,6	64,7	15,4	74,7	14,7	81,8	14,8
Kirkju- og kennslumál (14. gr.) .	43,1	14,1	50,8	12,3	59,3	14,1	64,8	12,7	70,2	12,7
Visindi og listir (15. gr.)	6,9	2,3	9,1	2,2	10,4	2,5	11,8	2,3	12,7	2,3
Landbúnaðarmál (16. gr. a.)	27,1	8,8	34,7	8,4	39,1	9,3	44,0	8,6	37,6	6,8
Önnur atvinnumál (16. gr. b.—d.)	13,6	4,4	11,2	2,7	12,0	2,9	16,4	3,2	20,9	3,8
Félagsmál (17. gr.)	28,1	9,2	36,5	8,8	41,7	9,9	52,2	10,2	54,7	9,9
Eftirlaun (18. gr.)	8,1	2,6	9,7	2,3	11,4	2,7	13,0	2,5	13,8	2,5
Dýrtíðarráðstafanir og óviss út- gjöld (19. gr.)	31,1	10,2	28,1	6,8	31,7	7,5	52,8	10,4	58,8	10,7
Rekstrarhagnaður	41,1	13,4	109,0	26,3	62,4	14,8	86,6	17,0	98,5	17,9
Samtals	306,2	100,0	413,5	100,0	420,1	100,0	510,3	100,0	551,1	100,0

skemmtunum með 20% álagi, leiksýningar, hljómleikar innlendra manna og sýningar á íslenskum kvikmyndum voru þó undanþegnar álaginu. Samsvarandi framlenging var gerð fyrir árið 1954 með lögum nr. 86/1953. Tekjuskattsviðauki á tekjur umfram 8 þús. kr. var framlengdur með lögum nr. 108/1952, og nam hann 2—12% af skattskyldum tekjum. Með sömu lögum voru framlengd ákvæði laga nr. 60/1950 um sérstaka lækkun tekjuskatts af lágtekjum.

Með lögum nr. 41/1954 um tekjuskatt og eignarskatt voru gerðar allmiklar breytingar á skattlagningu einstaklinga. Með breytingunum var í fyrsta lagi stefnt að því að gera skattlagningu einfaldari með því, að í stað þriggja skatta, tekjuskatts, stríðsgróðaskatts og tekjuskattsviðauka, kom einn almennur tekjuskattur, en notaðir voru tveir

skattstig, annar fyrir einhleypa og hinn fyrir hjón. Í öðru lagi var skuldlaust spari-fé gert skattfrjálst og afnumin framtals-skylda á því. Þá var í lögum nr. 48/1954 ákveðið, að ekki mætti leggja útsvar á skattfrjálssparinnstæður eða vexti af þeim. Í þriðja lagi voru frádráttarheimildir allmög auknar, einkum til þess að létta skatta fjölskyldumanna og sjómanna. Samkvæmt áætlun skattstofunnar höfðu breytingarnar í för með sér meðaltalslækkun um 29% af sköttum einstaklinga. Engar breytingar voru gerðar á skattstiga þeim, sem félög, önnur en samvinnufélög, eru skattlögð eftir, en gjaldendum hins vegar veittur 20% afsláttur af skattgjaldi. Um frekari upplýsingar þessu viðvíkjandi vísast til greinar um endurskoðun skattalaga, sem birtist í 1. hefti Fjármálatíðinda 1954 á 40.—42. bls.

2. tafla. Sjóðsyfirlit ríkissjóðs 1950—1954.

Inn:	1950	1951	1952	1953	1954
1. jan. Sjóður frá f. ári	2,2	8,2	18,3	17,0	2,8
Tekjur samkv. rekstrarreikningi	306,2	413,5	420,1	510,3	551,1
Eignahreyfingar	104,2	155,9	88,0	31,8	34,1
Lækkun á innstæðum í bönkum	—	22,7	40,7	1,6	—
Samtals	412,6	600,3	567,1	560,7	588,0
Út:					
Gjöld samkv. rekstrarreikningi	265,1	304,5	357,7	423,7	452,6
Eignahreyfingar	124,9	239,5	154,5	134,2	85,7
Hækkun á innstæðum í bönkum	14,4	—	—	—	2,3
Lagt í banka til sérstakrar ráðstöfunar	—	38,0	—	—	23,0
Önnur ráðstöfun á hagnaði	—	—	37,9	—	12,0
Sjóður 31. desember	8,2	18,3	17,0	2,8	12,4
Samtals	412,6	600,3	567,1	560,7	588,0

ATH. Til skýringar á liðnum „önnur ráðstöfun á hagnaði“ skal þess getið, að 37,9 millj. kr., sem þar eru færðar 1952, eru ráðstöfun á þeim 38 millj. kr., sem lagðar voru í banka til sérstakrar ráðstöfunar af hagnaði ársins 1951. Jafnframt koma þessar 37,9 millj. kr. til lækkunar á banka-innstæðum á árinu 1952. Þannig nemur lækkun á bankainnstæðum vegna annarra ráðstafana 2,8 millj. kr. Þeim upphæðum, sem á árinu 1954 eru færðar undir liðina „lagt í banka til sérstakrar ráðstöfunar“ og „önnur ráðstöfun á hagnaði“, samtals 35 millj. kr., hefur nú verið ráðstafað með lögum nr. 51/1955.

Aflkoma ríkissjóðs.

Rekstrarafkoma ríkisins var ágæt bæði árið 1953 og 1954, og varð rekstrarhagnaður alls 86,6 millj. kr. fyrra árið eða 48,1 millj. kr. meiri en áætlað hafði verið í fjárlögum, en 98,5 millj. kr. síðara árið, sem er 60,5 millj. kr. meira en áætlað hafði verið á fjárlögum þess árs. Rekstrarreikningar ríkissjóðs árin 1950—1954 eru sýndir á 1. töflu. Rekstrarafgangur hefur verið mjög mikill þessi ár, en það gefur ófullkomna mynd af afkomu ríkissjóðs, þar sem mikil umframútgjöld hafa verið á eignahreyfingareikningi. Af rekstrarafgangi ársins 1954 var 35 millj. kr. ráðstafað með lögum nr. 51/1955, en það var allur greiðsluafgangur ársins, þegar frá hafa verið dregin útgjöld á eignahreyfingareikningi. Sjóðsyfirlit ríkissjóðs er sýnt á 2. töflu.

Útgjöld ríkissjóðs á eignahreyfingareikningi námu 134,2 millj. kr. árið 1953 og 85,7 millj. kr. árið 1954, en höfðu á fjárlögum verið áætluð aðeins 41,9 millj. kr. fyrra árið og 40,9 millj. kr. síðara árið. Útgjöld til alls konar framkvæmda, kaupa á tækjum og

eignaaukningar hjá ríkisstofnunum námu 41,8 millj. kr. 1953 og 45,5 millj. kr. 1954. Lánveitingar og hliðstæðar greiðslur námu 38,0 millj. kr. fyrra árið og 19,2 millj. kr. síðara árið, þar af voru greiðslur vegna ríkisábyrgðarlána í vanskilum 8,6 millj. kr. fyrra árið og 8,7 millj. kr. síðara árið. Auk þess, sem talið hefur verið, voru ýmis óvirk útgjöld færð á eignahreyfingareikning, svo sem afborganir af föstum lánum ríkissjóðs, sem námu 16,5 millj. kr. 1953 og 14,2 millj. kr. 1954, og greiddar lausaskuldir 29,1 millj. kr. fyrra árið og 3,6 millj. kr. síðara árið.

Tekna megin á eignahreyfingareikningi eru auk fyrninga og endurgreiddra lána lántökur ríkisins, en innlendar fastar lántökur námu 3,2 millj. kr. 1953, þar af 2,2 millj. kr. vegna fjárskipta. Nýjar innlendar lausaskuldir námu 5,6 millj. kr. og erlendar lausaskuldir 0,5 millj. kr. 1953. Fé, sem borgað var inn til geymslu, nam á því ári 13,2 millj. kr. Á árinu 1954 var ekki um aðrar lántökur ríkissjóðs að ræða en lán vegna fjárskipta 0,7 millj. kr., en innborgað fé til geymslu nam 17,7 millj. kr.

3. tafla. Efnahagsreikningar ríkissjóðs í árslok 1950—1954.

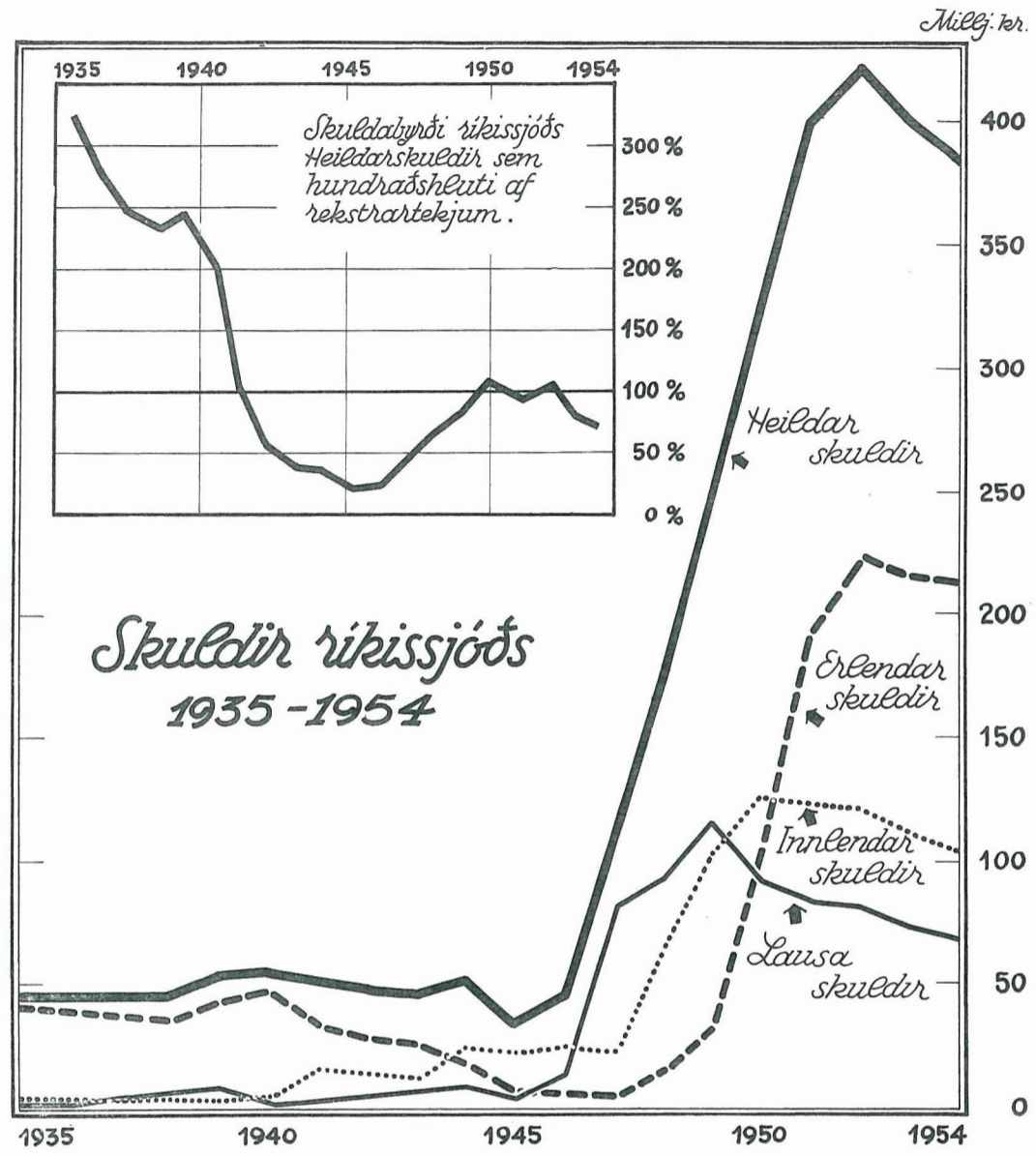
	1950		1951		1952		1953		1954	
	þús. kr.	%	þús. kr.	%	þús. kr.	%	þús. kr.	%	þús. kr.	%
<i>Eignir:</i>										
I. Sjóður hjá ríkisféhirði	8.196	1,4	18.303	2,2	16.957	1,8	2.779	0,3	12.395	1,1
II. Innstæður í bönkum	28.964	4,8	44.242	5,4	5.496	0,6	12.972	1,3	40.226	3,7
III. Aðrar innstæður	9.543	1,6	8.735	1,1	4.695	0,5	6.102	0,6	6.494	0,6
IV. Sjóðir	118.368	19,7	130.905	15,9	146.993	15,9	191.387	19,3	216.335	19,7
V. Hlutfé og framlag til ým- issa fyrirtækja	36.255	6,0	37.348	4,5	42.558	4,6	47.712	4,8	50.975	4,7
VI. Veitt lán	179.238	29,9	340.997	41,4	428.773	46,4	410.258	41,2	404.902	37,0
VII. Ýmis verðbréf og kröfur	7.052	1,2	21.855	2,7	45.127	4,9	54.655	5,5	55.772	5,1
VIII. Ríkisfyrirtæki	157.392	26,2	162.195	19,7	167.882	18,2	191.721	19,3	222.605	20,3
IX. Fasteignir	52.653	8,8	58.272	7,1	65.202	7,1	74.521	7,5	83.640	7,6
X. Fyrirframgreitt v/ næsta árs fjárlaga	2.650	0,4	—	—	—	—	2.404	0,2	2.054	0,2
Samtals	600.311	100,0	822.852	100,0	923.683	100,0	994.511	100,0	1.095.398	100,0
<i>Skuldir:</i>										
I. Innlend lán	126.709	21,1	123.842	15,1	120.882	13,0	110.901	11,2	104.128	9,5
II. Erlend lán	106.888	17,8	192.025	23,3	221.773	24,0	216.843	21,8	212.890	19,5
III. Lausaskuldir:										
a) innlendar	90.954	15,2	78.244	9,5	75.289	8,2	70.664	7,1	67.771	6,2
b) erlendar	897	0,1	6.151	0,7	5.169	0,6	2.172	0,2	1.462	0,1
IV. Geymt fé	30.649	5,1	50.655	6,2	67.093	7,3	72.918	7,3	86.857	7,9
V. Eignir umfram skuldir	244.214	40,7	371.935	45,2	433.477	46,9	521.013	52,4	622.290	56,8
Samtals	600.311	100,0	822.852	100,0	923.683	100,0	994.511	100,0	1.095.398	100,0

Skuldir og ábyrgðir.

Skuldir ríkissjóðs að frádregnu geymdu fé námu 400,6 millj. kr. árið 1953 og 386,3 millj. kr. 1954, eins og sjá má á 3. töflu, sem sýnir efnahagsreikninga ríkissjóðs í árslok 1950—1954. Línurit á næstu síðu sýnir, hve miklar skuldir ríkissjóðs hafa verið í hlutfalli við rekstrartekjur hans undanfarin 20 ár, en það er góður mælikvarði á hina raunverulegu skuldabyrði. Er hún nú aðeins fjórði hluti þess, sem hún var fyrir stríð. Föst innlend lán námu 110,9 millj. kr. í árslok 1953 og 104,1 millj. kr. 1954. Upphæð fastra erlendra lána var 216,9 millj. kr. í árslok 1953 og 212,9 millj. kr. 1954. Í árslok 1954 skiptast þau þannig á lönd: lán í Danmörku 4,1 millj. kr., lán í Englandi 51,6 millj. kr., lán í Bandaríkjunum (Marshallán) 87,1 millj. kr. og Alþjóðabankalán 70,1 millj. kr. Innlendar lausa-

skuldir voru samkvæmt ríkisreikningum í árslok 1954 67,8 millj. kr., en erlendar lausaskuldir 1,5 millj. kr.

Lánaábyrgðir ríkissjóðs námu í árslok 1954 481,8 millj. kr. samkvæmt ríkisreikningum. Nokkuð mun skorta á, að skýrsla ríkisreikninga um ábyrgðir ríkissjóðs sé tæmandi, má t. d. á það benda, að skuld Lánadeildar smábúðarhúsa að upphæð 27,9 millj. kr. í árslok 1954 er hvorki talin á skýrslu um ábyrgðir ríkissjóðs né á reikningum ríkissjóðs sjálfs. Sama er að segja um lánveitingu bankanna til Raforkusjóðs, er nam í árslok 1954 18 millj. kr. Auk þessa ber enn fremur að hafa það í huga, að ríkissjóður ber lögum samkvæmt ábyrgð á öllum skuldbindingum Landsbankans og Búnaðarbankans, á innstæðufé Útvegsbankans og á öllum innlendum skuldbindingum Framkvæmdabankans.

Fréttabættir

Utanríkisviðskipti og gjaldeyrisstaða — Útgerð og aflabrogð — Landbúnaður — Bátagjaldeyri — Bifreiðainnflutningur — Ríkisfjármálin — Íbúðalán og vísitölubréf — Vísitala byggingarkostnaðar — Mannfjöldi á Íslandi — Viðskiptasamningar — Gengi — Peningamarkaðurinn.

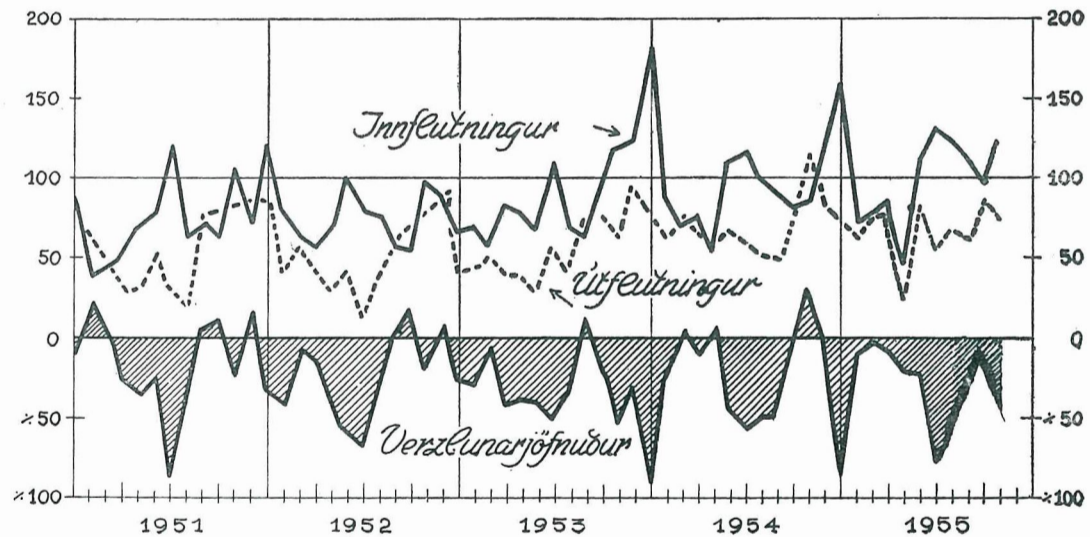
Utanríkisviðskipti og gjaldeyrisstaða.

Verzlunarjöfnuðurinn var orðinn óhagstæður um 311 millj. kr. í lok októbermánaðar í ár, en það er 115 millj. kr. meira en á sama tíma í fyrra og 27 millj. kr. meira en í októberlok 1953. Útflutningurinn fyrstu tíu mánuði ársins var 11 millj. kr. meiri en á sama tíma í fyrra, og stafar því aukning verzlunarhallans eingöngu af auknum innflutningi, einkum á síðara helmingi ársins.

Helztu breytingar, sem orðið hafa á útflutningsverzluninni fyrstu þrjá ársfjórð-

ungana 1955 miðað við sama tímabil 1954, eru þær, að útflutningur saltfisks hefur aukizt allmikið, en samdráttur orðið á útflutningi freðfisks vegna minni útflutnings til Bandaríkjanna. Útflutningur skreiðar er einnig mun minni en í fyrra, enda hafa sölur gengið treglega. Í skiptingu útflutnings á greiðslusvæði er helzta breytingin sú, að nokkur aukning hefur orðið á útflutningi til vöruskiptalanda og einnig dálítill aukning til E.P.U.-landa. Útflutningur til Bandaríkjanna hefur minnkað, en innflutningur þaðan hins vegar aukizt. Voru vöruskiptin

Utanríkisviðskipti mánaðarlega og í millj. kr.

Gjaldeyrisviðskipti bankanna 1954 og 1955.

	1954				1955		
	1. ársfj.	2. ársfj.	3. ársfj.	4. ársfj.	1. ársfj.	2. ársfj.	3. ársfj.
Keyptur gjaldeyrir:							
a) Andvirði útflutnings	233,3	220,1	183,9	282,5	216,2	193,8	235,4
b) Duldar tekjur	50,6	55,1	78,8	75,6	49,1	57,4	76,3
Lán, endurgreiðsla o. fl.	4,6	4,9	8,0	1,2	1,3	2,8	0,5
Innkomin gjaldeyrir samtals	288,5	280,1	270,7	359,3	266,6	254,0	312,2
Útlátinn gjaldeyrir samtals	254,8	342,8	279,1	309,5	293,4	360,7	346,6
Greiðslujöfnuður	33,7	÷ 62,7	÷ 8,4	49,8	÷ 26,8	÷ 106,7	÷ 34,4

við Bandaríkin 52 millj. kr. óhagstæðari fyrstu þrjá ársfjórðunga í ár en á sama tíma í fyrra. (Tölur I–IV aftast í heftinu sýna inn- og útflutning, það sem af er árinu.)

Greiðslujöfnuður bankanna á þriðja ársfjórðungi þessa árs varð óhagstæður um 34,4 millj. kr., eins og taflan að ofan sýnir, og í lok þriðja ársfjórðungs var greiðslujöfnuðurinn orðinn óhagstæður um 167,9 millj. kr., og er það 134,2 millj. kr. óhagstæðari jöfnuður en á sama tímabili í fyrra. Í október og nóvember batnaði gjaldeyrisstaðan um 16,4 millj. kr.

Bankarnir voru í nóvemberlok í 27 millj. kr. gjaldeyrissskuld við útlönd, en á sama tíma í fyrra nam inneign þeirra 109 millj. kr. Við þessa skuld bætast skuldbindingar bankanna vegna ábyrgða og greiðsluheimilda, er námu alls 115 millj. kr.

Eins og þessar tölur bera með sér, er ástandið í gjaldeyrismálunum mjög alvarlegt. Miklar birgðir af útflutningsvörum eru enn í landinu, en þær eru hvergi nægar til að vega upp á móti versnandi gjaldeyrisstöðu. Hið alvarlegasta er, að eftirspurn eftir erlendum gjaldeyri fer sívaxandi vegna verðþenslunnar í landinu. Á þriðja ársfjórðungi var útlátinn gjaldeyrir t. d. 67 millj. kr. meiri en á sama tíma í fyrra. Ekkert útlit er fyrir, að gjaldeyristekjurnar muni vaxa að sama skapi. Fiskaflinn er að vísu vaxandi, en hins vegar eru gjaldeyristekjurnar vegna varnarliðsins allmiklu minni en undanfarin tvö ár. Það verður því að finna einhver ráð til að draga úr hinni gífurlegu eftirspurn eftir innfluttum vör-

um, ef takast á að rétta við gjaldeyrisstöðuna.

Útgerð og aflabrogð.

Afli á síldveiðum sunnan lands og vestan hefur verið dágóður undanfarna mánuði og allmiklu betri en á síðasta ári, enda hættu þá veiðar snemma í októbermánuði, meðal annars vegna mikils veiðarfæratjóns af völdum háhyrnings. Í ár hafa allmargir bátar haldið áfram veiðum allan nóvember og fram í þennan mánuð, enda fékkst loforð ríkisstjórnarinnar fyrir áframhaldandi uppbótum á söltun Faxasíldar.

Hinn 19. nóvember s.l. nam heildarafla- magn reknetjabátanna 182 þús. málum og tunnum, en þar af höfðu 88 þús. tonnur verið saltaðar. Heildaraflinn í fyrra varð alls 168 þús. mál og tonnur, þar af 79 þús. tonnur í salt.

Karfaveiðar togaranna hafa gengið afbragðsvel í ár, enda hafa enn fundizt ný karfamið. Siglingar togara með ísfisk til Þýskalands hófust í september, og seldu 9 íslenzkir togarar þar í þeim mánuði. Var verðið mjög lágt seinni hluta mánaðarins vegna hins gífurlega karfaafla. Í október seldu 10 togarar, og var verð þá mun betra. Hélt það áfram að batna í nóvember, en þá seldu 17 togarar afla sinn þar.

Heildarfiskaflinn á þriðja ársfjórðungi þessa árs nam 88,8 þús. smálestum, sem er lítið eitt minna en á sama tímabili í fyrra. Til októberloka hafði heildarfiskaflinn numið alls 371,2 þús. tonnum, en 354,3 þús. tonnum á sama tímabili á síðasta ári. Aukn-

ingin frá fyrra ári stafar svo að segja eingöngu af auknum afla bátaflotans. (Töflur V-VII aftast í heftinu sýna fiskaflann og sundurliðun hans.)

Hvalvertíðin stóð yfir frá 29. maí til 21. september, og gekk veiði betur en nokkru sinni, síðan þessar veiðar hófust. Veiddust alls 400 hvalir, en aðeins 334 s.l. ár. Framleiðsla hvalafurða var sem hér segir:

	1954	1955
Lýsi	1.786	2.249
Kjöt	1.438	1.899
Rengi	123	128
Mjöl	853	1.281

Landbúnaður.

Það er kunnara en frá þurfi að segja, að alvarlegt ástand skapaðist hjá nær tveimur þriðju allra bænda landsins vegna hinna miklu óþurrka í sumar. Ríkisstjórnin hefur nú ákveðið að hlaupa undir bagga með því að veita bændum 12 millj. kr. lán til fóðurkaupa. Útflutningur á fóðurbæti var stöðvaður algjörlega um tíma, en síðan séð um, að ávallt væru nægar birgðir fyrirleggjandi í landinu. Og ráðstafanir voru gerðar til þess, að flutt yrði inn verulegt magn af útlendum fóðurbæti.

Innvegin mjólk í mjólkurbú fyrstu þrjá ársfjórðunga 1955 nam 43.856 tonnum, og er það 7,6% aukning frá því, sem var á sama tímabili 1954. Sala nýmjólkur fyrstu

þrjá ársfjórðunga 1955 var 19.489 þús. lítrar eða 8,3% meiri en á sama tímabili árið áður. Að öðru leyti vísast til VIII. töflu aftast í heftinu um framleiðslu og sölu mjólkurafurða.

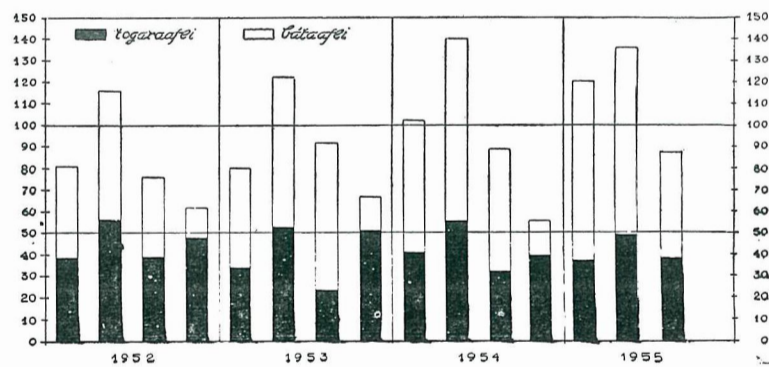
Kjötframleiðslan 1955 varð meiri en mörg undanfarin ár, enda hefur sauðfjáreignin verið í örum vexti eftir fjárskiptin. Auk þess var óvenju fátt fé sett á vetur, þar sem heyfingur var mjög lélegur hjá mörgum bændum vegna óþurrkanna. Samkvæmt bráðabirgðatölum var slátrað í sláturhúsum um 481.500 fjár, en 318.466 í fyrra. Heildarkjöt magnið af þessu fé var 7.032 tonn, og er það 2.425 tonnum meira en árið áður.

Nýlega hafa borizt endanlegar tölur um kartöfluuppskeruna í ár, en samkvæmt þeim hefur hún verið í góðu meðallagi, þ. e. 95.170 tonn, þar af í Reykjavík um 32.800 tonn.

Bátagaldeyrir.

Bátagaldeyrisfyrirkomulagið var framlengt með þeirri breytingu einni í ársbyrjun 1955, að útgáfa skirteina út á vertíðarfisk var lækkuð úr 50% í 45% af andvirði gjaldeyris skilað til bankanna. Var þetta gert með hliðsjón af því, að afli bátaflotans hafði aukizt stórlega.

Vegna kauphækkana og hækkandi framleiðslukostnaðar síðan í vor töldu útvegs- menn tekjur af bátagaldeyriskerfinu orðn-

Fiskafliinn ársfjórðungslega, skipt á togara og báta og í þúsundum tonna.

ar ófullnægjandi í haust. Gripu þeir því til þess ráðs 3. nóvember að hækka álagið á skírteini í frjálsu gjaldeyri úr 60% í 70% og á vöruskiptagjaldeyri úr 25% í 40%.

Hækkun þessi var framkvæmd án samþykkis ríkisstjórnarinnar og þrátt fyrir þá staðreynd, að óseld báttagjaldeyrisskírteini hafa hlaðizt upp á árinu. Sala skírteina hefur haldizt nokkurn veginn óbreytt undanfarin tvö ár, en hins vegar hefur vaxandi framleiðsla og hærri verðlag valdið aukinni útgáfu skírteina. Er ástandið í þessum efnunum orðið alvarlegt, þar sem nú er mikið óselt af innflutningsréttindum, og virðist hækkun álagsins sízt líkleg til lausnar á því vandamáli.

Bifreiðainnflutningur.

Eins og um hefur verið getið í Fjármálatíðindum, sjá 1. hefti 1954, 38. bls., var ákveðið með bráðabirgðalögum um aðstoð við togaraútgerðina, sem gefin voru út 6. ágúst 1954, að leggja sérstakt 100% leyfisgjald á innflutningsleyfi fyrir fólks- og sendiferðabifreiðum frá löndum með frjálsan gjaldeyri, en 60% gjald á samskonar innflutning frá Rússlandi og Tékkó-Slóvakíu. Gjaldið skyldi renna í sérstakan sjóð, sem verja átti til að greiða togaraútgerðinni rekstrarstyrk.

Hinn 11. september 1954 var tekið að veita innflutningsleyfi fyrir bifreiðum í samræmi við fyrrgreinda lagasetningu. En frá þeim tíma til 1. nóvember 1955 var útlutað samtals 3.679 innflutningsleyfum fyrir bifreiðum frá 9 löndum, en flestar voru þær frá Bandaríkjunum, 1.718. Af 2.319 bifreiðum var greitt 100% togargjald og af 494 bifreiðum 60%. Aðrar bifreiðir voru vörubifreiðir og jeppar, en af þeim greiðist ekkert togargjald.

Frá stofnun togarastyrktarsjóðsins til 1. nóvember s.l. höfðu verið innborgaðar í hann 53,6 millj. kr., en útborgaðar 35,8 millj. kr. Að óbreyttum styrkjum mun það fé, sem fengið er í sjóðinn, endast fram að næstu vertíðarlökum.

Innflutningur bifreiða hefur, frá því tekið var að veita innflutningsleyfi fyrir bif-

reiðum í samræmi við lögum um aðstoð við togaraútgerðina, verið meiri en nokkru sinni fyrr á jafn skömmum tíma. Á tímabilinu frá 1. september 1954 til 1. nóvember 1955 voru fluttar inn samtals 3.240 bifreiðir, og nam heildarverðmæti þeirra 100 millj. kr., en það miðast að sjálfsögðu við cifverð varanna. Á fyrrgreindu tímabili hafa því verið fluttar inn 250 bifreiðir í mánuði hverjum að meðaltali.

Ríkisfjármálin.

Eftirfarandi yfirlit sýnir tekjur og gjöld ríkissjóðs á rekstrarreikningi í októberlok síðastliðin þrjú ár í millj. kr.:

	Tekjur	Gjöld	Rekstrar- afgangur
1953	363,3	306,6	56,7
1954	396,8	337,2	59,6
1955	463,9	371,3	92,6

Af yfirliti þessu sést, að rekstrarafkoman fram til októberloka í ár er stórum betri en á sama tíma næstu tvö árin á undan, og var þó rekstrarafkoma ríkissjóðs mjög góð bæði árin.

Rekstrarafkoma ríkissjóðs gefur ófullkomna mynd af áhrifum ríkisfjármála á hagkerfið, þar sem mikið er um útgjöld utan rekstrarreiknings og venjulega er miklum hluta rekstrarafgangs ráðstafað til beinna útgjalda á eignahreyfingareikningi. Enn er of snemmt að segja um, hver útkoman verður á þessu ári, þar sem ekki er enn búíð að ákveða, hvernig ráðstafa skuli hinum mikla rekstrarhagnaði, sem áreiðanlega verður. Með tilliti til þeirrar verðpenslu, sem hér er ríkjandi, er það tvímælalaust æskilegt, að engu af rekstrarafganginum sé varið til eyðslu, en hann í þess stað notaður til að bæta stöðu ríkissjóðs gagnvart seðlabankanum, en það mundi hamla stórlega gegn vaxandi peningapenslu.

Íbúðalán og vísitölubréf.

Í síðasta hefti Fjármálatíðinda var skýrt frá því, að Húsnæðismálastjórn væri tekin til starfa og að hún hefði auglýst eftir umsóknum eftir hinum nýju íbúðalánum. Um-

sóknarfresti lauk 1. október, og höfðu þá borizt hálf þriðja þúsund umsóknir. Sýnir sú feiknaeftirspurn, hve gífurlegur fjöldi húsa er nú í byggingu í landinu, og eru þau í rauninni mun fleiri en fjármagn og mannaflí þjóðarinnar leyfir.

Úthlutun lána úr veðdeildinni hófst um miðjan október, og var farið að afgreiða lánin 1. nóvember. Alls var búið að úthluta lánnum að upphæð um 37 millj. kr. um miðjan desember, þar með talin B-lán, en líklegt er, að sumt af því komi ekki til afgreiðslu fyrr en eftir áramót. Af þessari heildarupphæð hafa Byggingarsjóði sveitanna verið veittar 12 millj. kr. samkvæmt ákvörðun ríkisstjórnarinnar.

Hin nýju skattfrjálsu vísitölubréf veðdeildarinnar voru boðin út af veðdeildinni 14. nóvember. Var þetta B-flokkur 1, og er grunnvísitala hans 173 stig, en það er framfærsluvísitala nóvembermánaðar. Sala bréfanna gekk greiðlega, og var nærri sjö millj. kr. virði af þeim selt á rúmri viku. Var sala þá stöðvuð, þar sem ekki lágu enn þá fyrir umsóknir um vísitölulán fyrir hærri upphæð. Lítið eitt til viðbótar eða rúmar 2 millj. kr. var boðið út af sama flokki 16. desember. Lágu fyrir pantanir fyrir nokkrum hluta þessarar upphæðar.

Reynsla sú, sem fengin er af vísitölubréfunum, bendir til þess, að almenningsur áliti þau hagkvæmt sparnaðarform, þar sem þau eru bæði skattfrjáls og féð tryggt gegn verðfalli peninganna. Ef vel gengur með sölu á þeim í framtíðinni, geta þau orðið til þess að auka sparnaðarvilja manna. Jafnframt mundi það sýna, að leiðin til að auka sparifjáröfnun þjóðarinnar er sú að bæta hag sparifjáreigenda, svo að þeir sjái eignum sínum vel borgið í formi verðbréfa og innstæðna.

Vísitala byggingarkostnaðar.

Á XI. töflu aftast í heftinu er birt yfirlit yfir vísitölu byggingarkostnaðar, en hún er eina verðvísitalan, sem reiknuð er út hér á landi, sem sýnir þróun mikilvægra innlendra verðlagsþátta annarra en neytluvöruverð-

lags. Vísitalan sýnir byggingarkostnað í Reykjavík og er samkvæmt lögum nr. 87/1943 miðuð við vegið meðaltal hvernar vöru og þjónustu í vísitölugrundvellingnum á tímabilinu frá októberbyrjun til septemberloka hvert ár. Samkvæmt þessari útreikningsaðferð reyndist vísitala byggingarkostnaðar fyrir tímabilið 1. október 1954 til 30. september 1955 vera 904 stig, en var fyrir næsta tímabil á undan 835 stig, og er það hækkun um 8%.

Sé vísitalan reiknuð út miðað við ákveðinn dag á hverju ári, t. d. 1. október, fæst að jafnaði önnur niðurstaða, hafi verið um að ræða verðbreytingar á tímabilinu, og getur munað verulegu, ef miklar breytingar á kaupgjaldi og verðlagi hafa átt sér stað. Á síðastliðnu sumri urðu miklar kauphækkunarir, sem hafa veruleg áhrif á vísitöluna, ef miðað er við 1. október 1955, en hins vegar miklu minni á meðalverðið 1. október 1954 til 30. september 1955. Sömuleiðis hækkuðu sumar tegundir byggingarefnis, svo sem timbur og sement, á síðara hluta vísitöluársins. Vísitala byggingarkostnaðar í Reykjavík miðað við verðlag 1. október 1955 var 969 stig, en miðað við 1. október 1954 var hún 835 stig. Hækkunin nemur því 16%, sem er 8% meira en ef miðað er við meðalvísitöluna.

Mannfjöldi á Íslandi 1954.

Í októberhefti Hagtiðinda 1955 er birt yfirlit yfir mannfjölda á Íslandi 1. desember 1953 og 1954 samkvæmt allsherjarspaldskránni. Upplýsingar þær, sem hér fara á eftir um mannfjöldann, eru teknar þaðan.

Eftirfarandi tafla sýnir mannfjöldann 1. desember 1953 og 1954, skipt á kaupstaði, kaupstún og sveitir.

Mannfjöldi 1953 og 1954.

	1953	1954
Reykjavík	60.124	62.035
Aðrir kaupstaðir	33.729	34.791
Kauptún með fleiri en 300 íbúa	21.863	22.681
Kauptún með færri en 300 íbúa	2.312	2.291
Sveitir	34.478	34.235
Samtals	152.506	156.033

Samkvæmt framangreindum tölum hefur fólksfjöldunin á öllu landinu numið 3.527 á árinu 1954 eða 23,1 af þúsundi miðað við fólksfjöldann 1. desember 1953. Í Reykjavík hefur fólksfjöldunin verið 3,18%, í öðrum kaupstöðum 3,15%, í kaupstöðum með fleiri en 300 íbúa 3,74%, í kaupþúnum með færri en 300 íbúa hefur hins vegar orðið fækkun um 0,91% og í sveitum sömuleiðis fækkun um 0,70%.

Hjónavígslur. Tala hjónavígslna á öllu landinu 1954 var 1.429. Miðað við meðal-mannfjölda ársins er hlutfallstalan 9,3 á þúsund, og er það hæsta hlutfall, sem um getur hér á landi. Áður hefur hlutfall hjónavígslna orðið hæst 1942, 8,7 á þúsund. Er líklegt, að ný ákvæði um persónufrádrátt samkvæmt lögum nr. 41/1954, um breytingu á lögum um tekjuskatt og eignaskatt, hafi haft áhrif í þá átt, að allmargt fólk í óvígðri sambúð hefur gengið í hjónaband, auk þess sem almenn velmegun hefur átt sinn þátt í hinni háu hjónavígslutölu.

Fæðingar. Árið 1954 var tala lifandi fæddra barna 4.286 eða 27,8 á hvert þúsund landsmanna. Er það álíka hátt og árin 1951 og 1952, en heldur lægra en 1950 og 1953, en þau ár var hlutfallstalan 28,7 á þúsund, og er það hæsta hlutfallstala síðan um aldamót. Tala andvana fæddra barna var 68 árið 1954, en 69 árið áður.

Mann dauði. Árið 1954 dóu hér á landi 1.043 manns eða 6,8 af hverju þúsundi landsmanna. Er það langlægsta manndauðahlutfall, sem vitað er um hér á landi. Gera má ráð fyrir, að þessi tala hækki eitthvað, þar sem ekki er víst, að allar dánarskýrslur hafi enn borizt.

Mannfjöldun. Hin eðlilega mannfjöldun, sem er mismunurinn á tölu lifandi fæddra og dáinna, var 3.243 árið 1954 eða 2,10% miðað við meðalmannfjölda ársins. Síðustu 5 árin hefur hin eðlilega mannfjöldun verið sem hér segir:

1950	2,04%
1951	1,96%
1952	2,03%
1953	2,13%
1954	2,10%.

Ef engir mannflutningar væru til landsins eða frá því, mundu þessar tölur sýna raunverulega fólksfjöldun, en vegna flutninganna getur raunverulega fólksfjöldunin ýmist orðið meiri eða minni en hin eðlilega. Að framan hefur verið minnt á raunverulega fólksfjöldun 1954, en hún var 3.527.

Tölurnar fyrir 1954 eru ekki lokatölur og kunna því að breytast eitthvað, einkanlega fæðingar- og dánartölurnar.

Viðskiptasamningar.

Rússland. Hinn 23. september 1955 var undirrituð í Moskvu bókun um gagnkvæmar vöruafhendingar frá Íslandi og Rússlandi á árinu 1956. Er bókunin gerð á grundvelli viðskiptasamnings frá 1. ágúst 1953. Gert er ráð fyrir, að Íslendingar afhendi til Rússlands á tímabilinu 20 þús. tonn af frystum fiski, 15 þús. tonn af saltsíld og ýmsar vörur fyrir 2 millj. kr. Frá Rússlandi er meðal annars gert ráð fyrir, að flutt verði inn 230 þús. tonn af brennsluólíum, 40 þús. tonn af bifreiðabenzíni, 50 þús. tonn af sementi, 40 þús. m³ af timbri, 3 þús. tonn af steypustyrktarjárn, 5 þús. tonn af hveiti, hveitimjöli og hveitiklíði, 140 bifreiðir og ýmsar vörur fyrir 10 millj. kr. Jafnframt var hækkuð yfirdáttarheimild Þjóðbanka landanna hjá hvor öðrum úr 10 millj. kr. í 20 millj. kr.

Tékkó-Slóvakía. Hinn 24. september 1955 var undirrituð í Prag bókun um gagnkvæmar vöruafhendingar frá Íslandi og Tékkó-Slóvakíu á tímabilinu 1. september 1955 til 31. ágúst 1956. Er bókun þessi gerð á grundvelli viðskiptasamnings frá 31. ágúst 1954. Er gert ráð fyrir, að Íslendingar afhendi til Tékkó-Slóvakíu 8.000 tonn af freðfiski, 1.000 tonn af saltaðri og frystri síld, 1.000 tonn af fiskimjöli og ýmsar vörur fyrir 1,5 millj. tékkneskar krónur. Helztu vörur, sem gert er ráð fyrir, að fluttar verði inn frá Tékkó-Slóvakíu, eru meðal annars vefnaðarvörur fyrir 4,7 millj. tékn. kr., gúmmískófatnaður fyrir 2,5 millj. tékn. kr., leður-skófatnaður fyrir 1,3 millj. tékn. kr., járn- og stálvörur fyrir 4,2 millj. tékn. kr. auk fjölda annarra vara.

Rúmenía. Hinn 12. október 1955 var undirrituð í Genf bókun um framlengingu viðskiptasamnings milli Íslands og Rúmeníu frá 13. apríl 1954. Er samningurinn framlengdur óbreyttur til 31. desember 1956.

Kúba. Hinn 3. október 1955 var undirritaður í Washington viðskiptasamningur milli Íslands og Kúbu. Samningurinn gildir frá 18. október 1955 til 3. október 1958, en þó getur hvor aðili sagt samningnum upp með þriggja mánaða fyrirvara hvenær sem er á tímabilinu. Samkvæmt samningnum er gert ráð fyrir, að Íslendingar kaupi á Kúbu tvo þriðju af árlegri sykurneyzlu sinni, en þó aldrei minna en 4.000 tonn árlega á samningstímabilinu. Enn fremur er gert ráð fyrir að flytja inn vindla frá Kúbu fyrir að minnsta kosti 5.000 dollara og romm fyrir 3.000 dollara. Um útflutning íslenzkra afurða til Kúbu er það tekið fram, að afurðir allt að 750 þús. dollara virði skuli njóta þeirra beztu kjara, sem í gildi eru um innflutning til Kúbu á samningstímabilinu, að undanskildum tollaívilnunum og sérstökum friðindum, sem Kúba veitir Bandaríkjunum einum. Um innflutning íslenzkra afurða umfram 750 þús. dollara fer hins vegar eftir þeim almennu reglum, sem í gildi eru á Kúbu á hverjum tíma.

Ítalía. Hinn 24. október 1955 var undirritaður í Rómaborg viðskiptasamningur milli Íslands og Ítalíu. Gildir samningurinn frá 1. nóvember 1955 til 31. október 1956. Samningurinn gerir ráð fyrir auknum innflutningi á vörum frá Ítalíu, en undanfarin ár hefur verðmæti útflutnings til Ítalíu verið allmiklu meira en innflutnings þaðan. Hefur innflutningur á íslenzkum afurðum verið frjálst á Ítalíu, en margar ítalskar vörur hafa verið háðar innflutningshöftum hér. Samningnum fylgja tveir listar yfir ítalskar vörur. Er fyrri listinn yfir vörur, sem háðar eru innflutningshöftum, og eru helstu vörutegundir þessar: hjólbarðar, slöngur og aðrar gúmmívörur fyrir 120 þús. sterlingspund, rafmagnsvélar og áhöld fyrir 50 þús. sterlingspund, bifreiðir og bifhjól fyrir 50 þús. sterlingspund, epli fyrir 60 þús. sterlingspund, línoleum fyrir 40 þús.

sterlingspund og vefnaðarvörur fyrir 40 þús. sterlingspund.

Á síðari listanum eru taldar upp ýmsar vörur, sem Ítalir hafa áhuga á að flytja út og ekki eru háðar innflutningsleyfum á Íslandi.

Skráð gengi hjá Landsbanka Íslands 15. desember 1955.

Skráð frá og með:		Ein- ing	Kaup- gengi	Sölu- gengi
20/3 1950	Sterlingspund . . .	1	45,55	45,70
— —	Bandaríkjadollar . . .	1	16,26	16,32
20/10 1955	Kanadadollar . . .	1	16,34	16,40
20/3 1950	Dönsk króna . . .	100	235,50	236,30
— —	Norsk króna	100	227,75	228,50
— —	Sænsk króna . . .	100	314,45	315,50
— —	Finnskt mark . . .	100	—	7,09
— —	Franskur franki . . .	1.000	46,48	46,63
18/8 1955	Belgískur franki . . .	100	32,80	32,90
— —	Svissn. franki . . .	100	374,80	376,00
15/12 1954	Gyllini	100	429,70	431,10
15/8 1953	Tékknesk króna . . .	100	225,72	226,67
18/8 1955	V.-þýzkt mark . . .	100	390,00	391,30
11/7 1950	Líra	1.000	26,04	26,12

Gullgengi íslenzkrar krónu. Pappírskrónan er nú 13,5328% af upphaflegu verðgildi sínu. Ein pappírskróna samsvarar nú 0,0545675 gr af skíru gulli. Samkvæmt því jafngilda 100 gullkrónur 738,95 pappírskrónum.

Eina breytingin, sem orðið hefur á skráningu erlends gjaldeyris síðan gengi var síðast birt í Fjármálatíðindum, er lækkan Kanadadollars 20. október 1955. Áður var kaupgengi hans 16,50 og sölugengi 16,56.

Peningamarkaðurinn.

Próunin í peningamálum hefur verið mjög óhagstæð á þessu ári. Hin gífurlega útlánaaukning hefur enn haldið áfram síðustu mánuði, en jafnframt hafa sparifjárninnstæður lækkað. Út á við er aðstaða bankanna orðin mjög erfið, og eru þeir komnir í miklar skuldir við útlönd. Gjalddeyrisstaðan batnaði örlítið í október og nóvember, en hvergi nærri eins mikið og eðlilegt væri, þar sem gjalddeyristekjurnar eru yfirleitt miklar haustmánuðina vegna mikils útflut-

ings. Í nóvember var aðstaða bankanna út á við 128 millj. kr. lakari en á sama tíma á síðasta ári. Er þessi þróun bein afleiðing þeirrar ofþenslu, sem ríkt hefur í efnahagsmálum að undanfögnu.

Sé litið á reikninga seðlabankans, er tvennt sérstaklega áberandi, annars vegar versnandi gjaldeyrisstaða og hins vegar auknar skuldir viðskiptabankanna. Endurkeyptir vixlar hafa aukizt geysilega á þessu ári og voru í nóvemberlok 145 millj. kr. hærri en á sama tíma í fyrra. Hækkunin stafar af því, að nú eru allmiklu meiri birgðir í landinu bæði af útflutningsvörum og landbúnaðarafurðum. Jafnframt hafa aðrar skuldir viðskiptabankanna við seðlabankann aukizt mjög. Í nóvemberlok voru nettóskuldir banka og sparissjóða í seðlabankanum 91 millj. kr., en aðeins 9 millj. kr. á sama tíma á síðasta ári. Er þetta mjög alvarleg þróun, sem ekki þarf aðeins að stöðva, heldur snúa algjörlega við, ef nokkur von á að vera til þess að koma gjaldeyris- og peningamálum þjóðarinnar í rétt horf.

Aðstaða ríkissjóðs og ríkisstofnana gagnvart seðlabankanum hefur batnað á árinu. Reikningsskuldir hafa aukizt um 17 millj. kr., en innstæður jafnframt hækkað um 46 millj. kr. Er þetta svo að segja eina bjarta hlið þróunarinnar í reikningum seðlabank-

ans. Hinar auknu innstæður ríkissjóðs og ríkisstofnana eru fyrst og fremst að þakka góðri rekstrarafkomu ríkissjóðs á árinu. Skiptir það mjög miklu máli, að sá greiðsluafgangur, sem verða kann nú um áramótin, verði látinn standa áfram óhreyfður, en ekki veitt út í hagkerfið á ný í stóraukinni peningaveltu.

Þess ber að geta í þessu sambandi, að viðskiptabankarnir hafa lánað stórfé á þessu ári til raforkuframkvæmda og íbúðarlána fyrir atbeina ríkisvaldsins. Námu þessar lánveitingar þremur tugum milljóna frá ársbyrjun til nóvemberloka, og hafa þær átt þátt í versnandi stöðu viðskiptabankanna gagnvart seðlabankanum.

Útlánaaukning bankanna á þessu ári hefur verið meiri en nokkru sinni áður. Frá upphafi ársins til nóvemberloka nam hún 400 millj. kr., en þá voru útlánin orðin 343 millj. kr. meiri en á sama tíma í fyrra. Útlánahækkunin stafar að allmiklu leyti af auknum afurðalánnum vegna meiri framleiðslu og birgða bæði í sjávarútvegi og landbúnaði. Einnig hafa útlán aukizt til opinberra aðila og til olíufélaga vegna vaxandi innflutningsþarfa.

Bankarnir hafa að undanfögnu gert nokkrar ráðstafanir til að draga úr útlánnum. Í októberlok tilkynntu þeir viðskipta-

Seðlavelta.

Í mánaðarlok þús. kr.	1953	1954	1955	Mánaðarleg hreyfing		
				1953	1954	1955
Janúar	201.155	253.180	258.135	÷ 19.965	÷ 27.770	÷ 19.600
Febrúar	203.205	241.410	251.970	+ 2.050	÷ 11.770	÷ 6.165
Mars	208.710	243.810	258.600	+ 5.505	+ 2.400	+ 6.630
Apríl	216.010	256.090	267.585	+ 7.300	+ 12.280	+ 8.985
Mái	232.170	271.810	290.265	+ 16.160	+ 15.720	+ 22.680
Júní	237.405	274.505	293.165	+ 5.235	+ 2.695	+ 2.900
Júlí	253.540	277.505	303.165	+ 16.135	+ 3.000	+ 10.000
Ágúst	251.190	276.765	300.090	÷ 2.350	÷ 740	÷ 3.075
September	261.600	286.665	305.590	+ 10.410	+ 9.900	+ 5.500
Október	261.975	279.665	304.740	+ 375	÷ 7.000	÷ 850
Nóvember	258.865	271.785	304.340	÷ 3.110	÷ 7.880	÷ 400
Desember	280.950	277.735		+ 22.085	+ 5.950	

mönnum sínum í verzlun og iðnaði, að nauðsyn bæri til, að lausaskuldir þeirra lækkuðu um 10% fyrir árslok. Síðar ákváðu bankarnir að kaupa ekki lengri viðskiptavíxla en 45 daga. Jafnframt hefur verið reynt að draga úr útlánum á öðrum sviðum. Enn er of snemmt að spá, hver árangur muni nást með þessum aðgerðum. Verður vafalaust erfitt að draga úr útlánum, svo að gagni komi, nema gripið sé til annarra ráða, svo

sem takmörkunar forréttindalána og hækkunar vaxta.

Útlánaaukningin hefur verið meginorsök versnandi stöðu viðskiptabankanna, og hefur hún stuðlað að vaxandi þenslu í hagkerfinu. Jafnframt hafa innstæður í bönkum aðeins aukizt örlítið á árinu miðað við undanfarin ár.

Veltiinnlánin jukust um 78 millj. kr. frá áramótum til nóvemberloka, en af þessari

Aðstaða bankanna gagnvart útlöndum.

Í mánaðarlok þús. kr.	1953	1954	1955	Mánaðarleg hreyfing		
				1953	1954	1955
Janúar	9.288	104.288	86.225	÷ 29.771	+ 39.862	÷ 15.798
Febrúar	1.145	124.061	59.388	÷ 8.143	+ 19.773	÷ 26.837
Marz	÷ 18.432	94.832	74.884	÷ 19.577	÷ 29.229	+ 15.496
Apríl	÷ 40.044	89.636	44.349	÷ 21.612	÷ 5.196	÷ 30.535
Mái	÷ 50.694	60.195	13.798	÷ 10.650	÷ 29.441	÷ 30.551
Júní	÷ 7.031	29.006	÷ 29.674	+ 43.663	÷ 31.189	÷ 43.472
Júlí	÷ 19.946	46.351	÷ 40.652	÷ 12.915	+ 17.345	÷ 10.978
Ágúst	÷ 4.661	24.497	÷ 59.670	+ 15.285	÷ 21.854	÷ 19.018
September	31.171	33.011	÷ 65.105	+ 35.832	+ 8.514	÷ 5.435
Október	15.969	55.824	÷ 58.122	÷ 15.202	+ 22.813	+ 6.983
Nóvember	47.473	79.658	÷ 47.930	+ 31.564	+ 23.834	+ 10.192
Desember	64.426	102.023		+ 16.953	+ 22.365	

Endurkeyptir víxlar í seðlabankanum.

Í mánaðarlok þús. kr.	1953	1954	1955	Mánaðarleg hreyfing		
				1953	1954	1955
Janúar	237.596	235.693	268.758	÷ 4.727	÷ 54.711	÷ 6.711
Febrúar	261.262	235.788	278.514	+ 23.672	+ 95	+ 9.756
Marz	275.475	228.621	292.505	+ 14.213	÷ 7.167	+ 13.991
Apríl	296.031	254.979	309.131	+ 20.556	+ 26.358	+ 16.626
Mái	331.159	305.836	375.864	+ 35.128	+ 50.857	+ 66.733
Júní	342.021	332.409	419.595	+ 10.862	+ 26.573	+ 43.731
Júlí	346.530	328.211	396.709	+ 4.509	÷ 4.198	÷ 22.886
Ágúst	354.207	327.765	392.300	+ 7.677	÷ 446	÷ 4.409
September	339.191	339.690	401.960	÷ 15.016	+ 11.925	+ 9.660
Október	312.107	331.810	426.751	÷ 27.084	÷ 7.880	+ 24.791
Nóvember	281.096	278.166	422.892	÷ 31.011	÷ 53.644	÷ 3.859
Desember	290.404	275.469		+ 9.308	÷ 2.697	

aukningu voru 46 millj. kr. aukning opinberra innstæðna í seðlabankanum. Sé aðeins litið á veltiinnlán í viðskiptabönkunum, voru þau ekki nema 17 millj. kr. hærri í nóvemberlok en á sama tíma á síðasta ári.

Þróun spariinnlána hefur verið mjög ískeyggileg undanfarna mánuði, og hafa þau lækkað í október og nóvember. Á sala vísitölubréfa, sem nam um 7 millj. kr., vafalaust nokkurn þátt í lækkuninni í nóvember,

en meginorsakanna er þó að leita annars staðar: í gífurlegri fjárfestingu og vaxandi vantrú manna á framtíðarverðgildi peninganna. Eftirfarandi tölur sýna samanburð á þróun spariinnlána í bönkunum undanfarið þrjú ár.

Aukning spariinnlána:	1953	1954	1955
janúar—nóvember	133,1	117,5	49,9
júní—nóvember	65,1	33,6	÷ 2,7

Mótvirðissjóður ásamt lokuðum reikningi Framkvæmdabankans og skuldagreislureikningi.

Í mánaðarlok þús. kr.	1953	1954	1955	Mánaðarleg hreyfing		
				1953	1954	1955
Janúar	199.599	196.346	184.682	+ 3.743	÷ 1.060	÷ 5.831
Febrúar	202.063	197.983	185.812	+ 2.464	+ 1.637	+ 1.130
Marz	202.637	197.715	190.076	+ 574	÷ 268	+ 4.264
Apríl	203.512	197.450	189.876	+ 875	÷ 265	÷ 200
Mai	224.827	197.450	191.614	+ 21.315	0	+ 1.738
Júní	281.201	199.155	190.741	+ 56.374	+ 1.705	÷ 873
Júlí	287.908	199.357	191.398	+ 6.707	+ 202	+ 657
Ágúst	289.513	197.583	191.942	+ 1.605	÷ 1.774	+ 544
September	226.239	194.584	190.741	÷ 63.274	÷ 2.999	÷ 1.201
Oktober	226.757	193.531	192.135	+ 518	÷ 1.053	+ 1.394
Nóvember	194.323	191.395	192.135	÷ 32.434	÷ 2.136	0
Desember	197.406	190.513		+ 3.083	÷ 882	

Heildarútlán bankanna.

Í mánaðarlok þús. kr.	1953	1954	1955	Mánaðarleg hreyfing		
				1953	1954	1955
Janúar	1.390.481	1.598.633	1.811.537	+ 19.831	+ 379	+ 26.571
Febrúar	1.428.387	1.601.182	1.832.335	+ 37.906	+ 2.549	+ 20.798
Marz	1.473.225	1.636.667	1.877.711	+ 44.838	+ 35.485	+ 45.376
Apríl	1.526.451	1.694.458	1.947.539	+ 53.226	+ 57.791	+ 69.828
Mai	1.604.941	1.768.659	2.041.389	+ 78.490	+ 74.201	+ 93.850
Júní	1.660.689	1.806.009	2.107.375	+ 55.748	+ 37.350	+ 65.986
Júlí	1.697.640	1.799.397	2.111.530	+ 36.951	÷ 6.612	+ 4.155
Ágúst	1.713.509	1.825.025	2.111.536	+ 15.869	+ 25.628	+ 6
September	1.678.794	1.835.279	2.142.989	÷ 34.715	+ 10.254	+ 31.453
Oktober	1.674.709	1.856.965	2.183.483	÷ 4.085	+ 21.686	+ 40.494
Nóvember	1.627.166	1.841.871	2.184.668	÷ 47.543	÷ 15.094	+ 1.185
Desember	1.598.254	1.784.966		+ 28.912	÷ 56.905	

Er ljóst af þessum tölum, hve óhagstæð þróunin hefur verið á þessu sviði í ár. Í raun og veru lítur út fyrir, að hin mikla sparifjárukning, sem hófst árið 1952, hafi farið að dofna haustið 1954, og hefur sú stefna haldizt nær óslitið síðan.

Er nauðsynlegt, að dregnar verði réttar ályktanir af þróun peningamála á þessu ári. Með þverrandi sparnaði er ókleift að halda fjárfestingaráætlunum þjóðarinnar áfram óbreyttum nema menn vilji bjóða heim enn vaxandi verðþenslu.

Sparinnlán í bönkunum.

Í mánaðarlok þús. kr.	1953	1954	1955	Mánaðarleg hreyfing		
				1953	1954	1955
Janúar	555.646	717.572	836.562	+ 8.918	+ 24.325	+ 2.385
Febrúar	570.258	737.881	842.472	+ 14.612	+ 20.309	+ 5.910
Marz	588.985	760.098	854.445	+ 18.727	+ 22.217	+ 11.973
Apríl	597.859	762.840	873.975	+ 8.874	+ 2.742	+ 19.530
Mái	614.715	777.435	886.830	+ 16.856	+ 14.595	+ 12.855
Júní	628.635	787.565	884.325	+ 13.920	+ 10.130	+ 2.505
Júlí	639.323	810.333	901.822	+ 10.688	+ 22.768	+ 17.497
Ágúst	649.982	818.504	903.520	+ 10.659	+ 8.171	+ 1.698
September	665.160	822.641	903.784	+ 15.178	+ 4.137	+ 264
Október	673.515	823.181	903.050	+ 8.355	+ 540	+ 734
Nóvember	679.831	810.788	884.113	+ 6.316	+ 12.393	+ 18.937
Desember	693.247	834.177		+ 13.416	+ 23.389	

Veltinnlán í bönkunum að frádregnu mótvirðisfé.

Í mánaðarlok þús. kr.	1953	1954	1955	Mánaðarleg hreyfing		
				1953	1954	1955
Janúar	199.400	252.962	287.477	+ 11.268	+ 31.825	+ 6.334
Febrúar	205.479	266.063	290.481	+ 6.079	+ 13.101	+ 3.004
Marz	200.640	232.447	310.564	+ 4.839	+ 33.616	+ 20.083
Apríl	205.647	270.831	317.228	+ 5.007	+ 38.384	+ 6.664
Mái	216.644	274.297	332.303	+ 10.997	+ 3.466	+ 15.075
Júní	229.586	253.835	345.850	+ 12.942	+ 20.462	+ 13.547
Júlí	224.836	246.592	314.604	+ 4.750	+ 7.243	+ 31.246
Ágúst	239.236	237.903	289.956	+ 14.400	+ 8.689	+ 24.648
September	273.744	247.321	308.176	+ 34.508	+ 9.418	+ 18.220
Október	244.627	284.368	338.982	+ 29.117	+ 37.047	+ 30.806
Nóvember	250.473	301.187	359.145	+ 5.846	+ 16.819	+ 20.163
Desember	221.137	281.143		+ 29.336	+ 20.044	

Töflur

I. tafla. Inn- og útflutningur og verzlunarjöfnuður eftir mánuðum
1953—1955 í millj. kr.

	1953			1954			1955		
	Inn- flutn.	Út- flutn.	Verzl.- jöfn.	Inn- flutn.	Út- flutn.	Verzl.- jöfn.	Inn- flutn.	Út- flutn.	Verzl.- jöfn.
Janúar	72,6	46,5	÷ 26,1	86,3	61,1	÷ 25,2	69,2	59,1	÷ 10,1
Febrúar	57,1	51,6	÷ 5,5	67,7	75,1	7,4	75,7	73,9	÷ 1,8
Marz	85,0	42,5	÷ 42,5	77,5	68,8	÷ 8,7	85,5	76,6	÷ 8,9
Apríl	77,9	39,5	÷ 38,4	56,5	62,9	6,4	45,5	24,8	÷ 20,7
Mai	66,8	27,9	÷ 38,9	110,8	67,2	÷ 43,6	110,3	82,7	÷ 27,6
Júní	108,1	58,3	÷ 49,8	117,9	62,1	÷ 55,8	132,0	54,8	÷ 77,2
Júlí	72,7	44,0	÷ 28,7	101,8	54,1	÷ 47,7	125,0	65,3	÷ 59,7
Ágúst	63,0	75,4	12,4	96,1	49,5	÷ 46,6	107,2	61,7	÷ 45,5
September	90,2	77,3	÷ 12,9	84,1	73,6	÷ 10,5	97,8	86,8	÷ 11,0
Október	119,7	66,7	÷ 53,0	88,4	116,7	28,3	121,0	72,9	÷ 48,1
Nóvember	126,9	97,2	÷ 29,7	85,8	82,9	÷ 2,9			
Desember	171,3	79,4	÷ 91,9	157,5	71,9	÷ 85,6			
Samtals	1.111,3	706,3	÷ 405,0	1.130,4	845,9	÷ 284,5			
Janúar—október ..	813,1	529,7	÷ 283,4	887,1	691,1	÷ 196,0	969,2	658,6	÷ 310,6

II. tafla. Útflutningur helztu vöruflokka í millj. kr. og hlutfallstölum (%).

	Allt árið				Janúar—sept.			
	1953		1954		1954		1955	
	millj. kr.	%	millj. kr.	%	millj. kr.	%	millj. kr.	%
Ísfiskur	8,8	1,3	13,4	1,6	2,8	0,5	2,3	0,4
Frystur fiskur	210,3	29,8	295,3	34,9	218,0	38,0	192,8	32,9
Fryst síld	10,2	1,4	3,0	0,4	2,8	0,5	0,3	0,1
Saltfiskur	165,1	23,4	157,9	18,7	129,7	22,6	164,9	28,2
Hrogn, sóltuð og fryst	10,1	1,4	13,2	1,6	11,5	2,0	16,8	2,9
Harðfiskur	64,7	9,2	124,7	14,7	69,9	12,2	32,3	5,5
Saltsíld	73,1	10,3	55,3	6,5	26,8	4,7	38,8	6,6
Þorskalýsi	46,6	6,6	40,0	4,7	33,0	5,7	30,1	5,1
Sildarlýsi	12,3	1,7	16,8	2,0	5,3	0,9	0,7	0,1
Karfalýsi	5,0	0,7	8,1	1,0	4,2	0,7	4,9	0,8
Hvallýsi	6,0	0,8	7,3	0,9	5,3	0,9	3,7	0,6
Fiskimjöl	35,7	5,1	55,2	6,5	40,4	7,0	46,3	7,9
Síldarmjöl	8,8	1,3	6,3	0,7	0,5	0,1	0,3	0,1
Karfamjöl	5,4	0,8	11,9	1,4	4,0	0,7	5,2	0,9
Ull	6,6	0,9	9,8	1,2	8,3	1,4	11,9	2,0
Gætur og skinn	17,0	2,4	7,1	0,8	2,1	0,4	13,0	2,2
Köfnunarefnisáburður	—	—	—	—	—	—	4,7	0,8
Aðrar vörur	20,6	2,9	20,6	2,4	9,8	1,7	16,7	2,9
Samtals	706,3	100,0	845,9	100,0	574,4	100,0	585,7	100,0

III. tafla. Viðskipti við einstök lönd í millj. kr.

	Innflutningur				Útflutningur			
	Allt árið		Janúar—sept.		Allt árið		Janúar—sept.	
	1953	1954	1954	1955	1953	1954	1954	1955
E.P.U.- og sterling-greiðslusvæðið:								
Danmörk	79,5	71,0	53,2	46,6	14,5	26,0	15,9	13,3
Noregur	23,9	24,2	10,4	11,9	18,7	41,4	27,6	17,7
Svíþjóð	28,6	58,2	27,9	34,3	30,6	17,6	11,2	32,5
Belgía	24,3	25,3	19,2	14,4	0,6	3,1	2,6	1,4
Bretland	128,0	129,3	99,0	100,8	74,2	79,2	44,9	49,5
Grikkland	0,1	0,7	0,6	1,5	15,3	9,6	6,5	8,8
Holland	34,7	34,8	25,6	37,1	14,0	35,1	21,7	13,4
Ítalía	12,4	23,5	16,8	12,3	30,7	60,0	32,5	47,9
Portúgal	0,4	0,2	0,2	0,3	35,0	22,5	22,5	32,8
Vestur-Þýzkaland . . .	68,5	92,7	64,3	89,1	50,1	55,0	31,5	21,4
Hollenzkar nýlendur í Ameríku	115,1	18,5	13,3	11,0	—	0,0	0,0	—
Brezkar nýlendur í Afríku	0,1	0,2	0,1	0,1	16,3	12,8	10,9	7,7
Önnur E.P.U.-lönd . . .	43,2	29,2	23,0	19,0	31,2	37,9	29,7	24,2
E.P.U.-lönd samtals	558,8	507,8	353,6	378,4	331,2	400,2	257,5	270,6
Dollara-greiðslusvæðið:								
Bandaríkin	294,9	228,8	163,5	210,3	108,2	144,1	114,2	79,5
Kanada	10,8	3,8	3,3	2,7	0,1	0,0	—	0,0
Önnur dollarlönd . . .	18,5	9,2	5,8	3,6	8,3	6,2	3,8	3,6
Dollarasvæðið samt.	324,2	241,8	172,6	216,6	116,6	150,3	118,0	83,1
Vöruskiptalönd:								
Finnland	55,7	83,7	56,6	32,8	53,9	27,1	12,7	31,1
Pólland	27,4	20,5	13,4	17,3	11,9	18,3	15,9	11,8
Rússland	25,9	131,9	93,1	93,1	89,3	128,2	81,1	90,3
Spánn	43,7	48,3	37,9	25,1	26,0	22,2	14,5	27,1
Tékkó-Slóvakía	24,3	30,9	23,1	34,0	12,5	45,3	33,3	28,7
Austur-Þýzkaland . . .	14,9	22,3	16,7	18,4	26,6	16,5	7,9	9,9
Brazílía	22,9	28,4	19,5	21,8	25,1	26,8	26,9	27,9
Önnur vöruskiptalönd .	13,5	14,8	11,6	10,8	13,2	11,0	6,6	5,2
Vöruskiptalönd samt.	228,3	380,8	271,9	253,3	258,5	295,4	198,9	232,0
Samtals	1.111,3	1.130,4	798,1	848,3	706,3	845,9	574,4	585,7

V. tafla. Fiskafli, sundurliðaður á togara og í á'a, frá janúar 1953 til október 1955.

	1953			1954			1955		
	Togara tonn	Bátar tonn	Samtals tonn	Togara tonn	Bátar tonn	Samtals tonn	Togara tonn	Bátar tonn	Samtals tonn
Janúar	7.221	5.597	12.818	13.391	7.273	20.664	10.616	10.213	20.829
Febrúar	12.773	19.530	32.303	11.222	18.835	30.057	17.611	26.431	44.042
Marz	13.672	21.434	35.106	15.954	36.309	52.263	9.186	45.890	55.076
Apríl	21.355	42.807	64.162	17.170	53.198	70.368	17.113	62.356	79.469
Maí	20.094	20.626	40.720	21.329	23.288	44.617	16.910	22.502	39.412
Júní	11.456	6.404	17.860	16.536	8.206	24.742	14.901	2.978	17.879
Júlí	5.796	33.834	39.630	7.180	23.717	30.897	8.544	20.394	28.938
Ágúst	5.815	19.955	25.770	8.854	13.165	22.019	11.725	16.170	27.895
September	12.354	14.708	27.062	15.528	20.806	36.334	17.127	12.824	29.951
Oktober	17.033	4.300	21.333	15.896	6.405	22.301	20.995	6.680	27.675
Nóvember	14.479	7.497	21.976	12.327	3.987	16.314			
Desember	19.106	4.824	23.930	11.514	5.438	16.952			
Samtals	161.154	201.516	362.670	166.901	220.627	387.528			
Janúar—október ..	127.569	189.198	316.764	143.060	211.202	354.262	144.728	226.438	371.166

VI. tafla. Fiskafli 1953—1955, skipt á fisktegundir.

Miðað er við fiskinn slægðan með haus að öðru leyti en því, að sild og annar fiskur í verksmiðjur er talinn óslægður úr sjó.

	Allt árið		1.—3. ársfjórðungur		3. ársfj.
	1953	1954	1954	1955	1955
	tonn	tonn	tonn	tonn	tonn
Skarkoli	247	191	171	227	167
Heilagfiski	454	385	259	222	95
Annar flatfiskur	333	420	380	115	43
Þorskur	209.793	240.000	216.944	222.590	8.458
Ýsa	7.979	12.514	7.948	9.510	1.221
Langa	2.409	2.589	2.202	3.132	29
Steinbitur	9.623	4.806	4.584	3.363	173
Karfi	36.366	59.483	40.047	47.919	29.691
Úfsi	22.336	13.269	9.742	6.487	1.670
Keila	2.379	1.961	1.656	3.358	37
Sild	69.518	48.530	45.614	45.108	45.060
Ósundurliðað (togarafiskur í verksmiðjur)	1.233	3.409	2.414	1.461	141
Samtals	362.670	387.557	331.961	343.492	86.785

VII. tafla. Hagnýting fiskafans 1953—1955.

Aflinn talinn eins og á VI. töflu.

	Allt árið		1.—3. ársfjórðungur		3. ársfj.
	1953	1954	1954	1955	1955
	tonn	tonn	tonn	tonn	tonn
Ísaður fiskur	8.216	11.765	2.823	2.897	2.169
Fiskur til frystingar	105.905	179.449	147.684	138.447	33.125
Fiskur í herzlu	78.995	53.293	47.504	55.198	232
Fiskur í niðursuðu	307	288	265	266	117
Fiskur til söltunar	95.149	86.164	81.188	96.615	4.637
Síld til söltunar	31.182	18.372	17.408	32.035	32.035
Síld til frystingar	11.243	7.407	6.936	8.340	8.318
Síld í verksmiðjur	27.093	21.815	21.125	4.423	4.397
Annar fiskur í verksmiðjur	1.435	6.048	4.663	3.199	1.087
Annað	3.145	2.927	2.365	2.072	668
Samtals	362.670	387.528	331.961	343.492	86.785

VIII. tafla. Framleiðsla og sala mjólkurafurða 1953—1955.

	Allt árið		1.—3. ársfjórðungur		3. ársfj.
	1953	1954	1954	1955	1955
Móttekin mjólk . . . . . tonn	47.571	52.397	40.776	43.856	15.155
Seld nýmjólk . . . . . þús. ltr.	21.837	24.561	17.999	19.489	6.243
Seldur rjómi . . . . . þús. ltr.	701	796	580	634	197
Framleitt smjör . . . . . tonn	644	642	527	643	260
Selt smjör . . . . . tonn	619	719	542	547	186
Framleitt skyr . . . . . tonn	1.459	1.554	1.191	1.226	442
Framleiddur mjólkurostur . . . . . tonn	452	566	511	381	136
Seldur mjólkurostur . . . . . tonn	438	494	371	376	139
Framleiddur mysuostur . . . . . tonn	72	62	51	38	15
Mjólk í niðursuðu . . . . . þús. ltr.	284	174	174	154	—
Undanrenna í kasein . . . . . þús. ltr.	3.267	2.851	2.363	3.232	1.350
Framleitt nýmjólkurduft . . . . . tonn	33	52	52	34	21
Framleitt undanrennuft . . . . . tonn	69	72	53	206	82

IX. tafla. *Vísitala framfærslukostnaðar*

	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Janúar		128	153	157	158	161
Febrúar		130	155	157	158	161
Marz	100	132	156	156	158	161
Apríl	102	135	156	156	158	162
Mai	105	136	156	156	158	162
Júní	109	140	157	156	159	163
Júlí	115	142	157	157	159	165
Ágúst	116	144	157	156	158	165
September	116	148	160	159	159	165
Október	122	150	162	157	159	172
Nóvember	126	151	163	158	159	173
Desember	127	151	162	158	160	

X. tafla. *Kaupgjaldsvísitala.*

Marz 1950 = 100.

Marz—maí 1953	147
júní—ágúst 1953	147
september—nóvember 1953	147
desember 1953—febrúar 1954	148
marz—maí 1954	148
júní—ágúst 1954	148
september—nóvember 1954	148
desember 1954—febrúar 1955	149
marz—maí 1955	151
júní—ágúst 1955	151
september—nóvember 1955	154
desember 1955—febrúar 1956	161

XI. tafla. *Vísitala byggingarkostnaðar*

Október 1938 til september 1939	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955
— 1939 — — — —	100	133	197	286	340	356	357	388	434	455	478	527	674	790	801	835	904
— 1940 — — — —																	
— 1941 — — — —																	
— 1942 — — — —																	
— 1943 — — — —																	
— 1944 — — — —																	
— 1945 — — — —																	
— 1946 — — — —																	
— 1947 — — — —																	
— 1948 — — — —																	
— 1949 — — — —																	
— 1950 — — — —																	
— 1951 — — — —																	
— 1952 — — — —																	
— 1953 — — — —																	
— 1954 — — — —																	

XII. tafla. *Húsaleiguvisitala.*

Janúar—marz 1939 = 100.

	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Janúar—marz	158	180	209	212	212	213
apríl—júní	160	190	211	212	211	214
júlí—september	178	196	213	212	213	225
október—desember	178	203	210	212	213	228

XIII. tafla. *Innlán og útlán sparisjóða, Söfnunarsjóðs og innlánsdeilda kaupfélaga.*

Árslok	Sparisjóðir				Söfnunarsjóður		Kaupfélög Innstæður í innláns- deildum
	Spari- innlán	Hlaupa- reiknings- innlán	Innlán samtals	Heildar- útlán	Útlán og verðbréf	Innlán	
1949	119,2	5,6	124,8	119,9	12,0	11,8	42,4
1950	121,2	6,6	127,8	122,7	12,7	12,4	44,3
1951	128,3	9,4	137,7	132,5	14,1	13,7	46,9
1952	144,3	8,8	153,1	148,8	15,2	14,5	49,2
1953	178,4	10,9	189,3	176,1	15,1	14,6	57,9
1954	222,0	10,4	232,4	226,1	15,0	14,9	84,1
Mánaðarlok 1955							
Janúar	229,5	9,7	239,2	227,7			
Febrúar	231,6	10,9	242,5	228,3			
Marz	230,5	11,8	242,3	227,6			
Apríl	233,8	10,8	244,6	229,1			
Mai	242,5	12,3	254,8	235,1			
Júní	244,2	13,3	257,5	240,9			
Júlí	244,2	13,0	257,2	245,6			
Ágúst	244,7	14,3	259,0	247,7			
September	247,9	12,9	260,8	248,9			

Ath. Tölurnar fyrir hver árslok 1949—1953 eru lokatölur, en tölurnar í árslok 1954 og síðar eru bráðabirgðatölur.

XIV. tafla. Efnahagsreikningar seðlabankans.
Í þús. kr.

	ÁRSLOK		MÁNAÐARLOK 1955				
	1953	1954	Júlí	Ágúst	September	Október	Nóvember
Eignir:							
Gullmynt	5.731	5.731	5.731	5.731	5.731	5.731	5.731
Erlendar eignir:							
a) Erlendir bankar og fleira	89.690	92.308	38.980	22.103	26.577	25.526	43.636
b) Erlend verðbréf	72.978	142.717	100.637	97.758	97.759	97.759	97.759
c) Erlendir víxlar	25.254	16.467	15.725	26.198	31.804	33.630	36.080
d) Vöruskiptareikningar ...	59.932	59.828	40.271	38.689	31.220	28.948	22.177
Skuld á millireikningi vegna							
Mótvirðissjóðs	2.928	2.851	5.087	5.087	3.889	3.889	3.889
Ríkissjóður og ríkisstofnanir:							
a) Aðalviðskiptareikningur							
rikissjóðs	12.734	7.903	35.350	18.057	28.425	28.372	24.425
b) Ýmsir reikningar	79.833	98.510	104.456	101.026	99.092	99.011	98.867
c) Lán til ríkissjóðs vegna							
Alþjóðabankans og Al-							
þjóðagjaldeyrissjóðsins ..	17.116	15.040	15.040	15.040	15.040	15.040	15.040
Skuldabréf ríkissjóðs vegna							
stofnlána	18.328	16.646	16.646	16.646	16.646	16.646	14.963
Innlend verðbréf	11.977	10.389	9.762	9.762	9.729	9.299	9.175
Endurkeyptir víxlar	290.404	275.469	396.708	392.300	401.959	426.752	422.892
Lán til banka og sparissjóða ..	31.227	39.043	52.499	65.443	69.653	73.534	64.712
Sparissjóðsdeildin	—	—	—	33.048	46.535	29.114	49.861
Stofnlánadeildin	77.596	71.091	66.623	67.046	66.990	67.217	66.707
Bankabyggingar	0	0	0	0	0	0	0
Ýmislegt	6.886	12.588	13.243	8.445	10.302	10.969	13.917
Sjóður	191	264	258	455	366	418	440
Samtals	802.805	866.845	917.016	922.834	961.717	971.855	990.271
Skuldir:							
Seðlar	280.950	277.735	303.165	300.090	305.590	304.740	304.340
Innstæðufé banka og spari-							
sjóða:							
a) Almennar innstæður	18.331	15.077	20.834	18.567	20.683	21.802	16.531
b) Lokaður reikningur	68.327	67.756	78.448	78.448	78.448	78.448	78.448
c) Skuldagreiðslureikningur	50.000	50.000	50.000	50.000	50.000	50.000	50.000
Ríkissjóður og ríkisstofnanir,							
ýmsir reikningar	4.089	36.834	27.719	27.836	47.925	61.632	83.070
Mótvirði F.O.A.-framlaga	62.576	71.040	62.950	63.494	62.293	63.687	63.687
Erlendar skuldir:							
a) Erlendir bankar og fleira	111.429	54.715	80.467	93.458	100.719	94.493	87.087
b) Skuld við E.P.U.	54.231	97.437	75.631	83.594	84.441	83.350	84.347
c) Vöruskiptareikningar ...	23.471	64.714	80.667	69.909	70.923	67.491	77.027
Gjaldeyrissinnstæða sparissjóðs-							
deildar	11.581	9.025	8.796	6.310	4.995	8.493	6.911
Sparissjóðsdeildin	5.362	734	504	—	—	—	—
Ýmislegt	6.802	6.358	13.450	15.708	20.280	22.299	23.39
Stofnfé	4.800	4.800	4.800	4.800	4.800	4.800	4.800
Varasjóður	66.000	73.000	73.000	73.000	73.000	73.000	73.000
Annað eigið fé	34.856	37.620	36.585	37.620	37.620	37.620	37.620
Samtals	802.805	866.845	917.016	922.834	961.717	971.855	990.271

XV. tafla. Efnahagsreikningar viðskiptabankanna.
Samandreginn efnahagur sparisjóðsdeildar Landsbankans, Útvegsbankans,
Búnaðarbankans og Iðnaðarbankans.
Í þús. kr.

	ÁRSLOK		MÁNAÐARLOK 1955				
	1953	1954	Júní	Júlí	Ágúst	September	Október
Eignir:							
Innlend verðbréf	153.150	146.745	144.716	144.461	146.302	146.756	161.461
Innlendir víxlar	748.564	838.971	995.539	1.008.742	988.013	1.013.168	1.042.447
Afborgunarlán	43.083	47.374	50.676	50.747	53.544	53.813	54.387
Lán í hlaupareikn., reikningslánnum, viðskiptalánnum o. fl.	436.975	529.145	660.208	654.894	687.012	688.060	685.577
Erlendar eignir, nettó	5.799	7.649	1.720	658	2.628	3.725	1.453
Seðlabankinn	19.360	9.759	28.197	9.945	7.126	4.995	8.493
Aðrar innlendar peningastofnanir	12.217	18.668	18.455	15.936	17.208	18.688	17.645
Ábyrgðartryggingar	104.348	82.374	93.410	87.269	94.164	81.153	112.531
Ýmislegt	30.038	40.316	47.974	55.101	54.983	62.959	59.687
Sjóður	12.634	25.601	30.450	19.871	19.097	18.985	18.832
Samtals	1.566.168	1.746.602	2.071.345	2.047.624	2.070.077	2.092.302	2.162.513
Skuldir:							
Innstæðufé í sparisjóði og gegn skirteinum	699.749	840.593	891.226	908.065	909.161	909.434	908.810
Innstæðufé í hlaupareikningi, reikningslánnum og viðskiptalánnum	232.993	269.587	333.716	312.939	286.335	285.058	303.295
Endurseldir víxlar	289.073	275.210	419.155	399.372	392.205	402.462	426.655
Ábyrgðir	104.348	82.374	93.410	87.269	94.164	81.153	112.531
Seðlabankinn	29.101	37.261	39.168	46.044	92.701	110.288	96.057
Aðrar innlendar peningastofnanir	4.130	4.221	2.982	2.572	2.397	2.519	4.934
Ýmislegt	46.165	55.767	110.425	110.100	111.851	120.125	128.968
Stofnfé	13.815	13.815	13.815	13.815	13.815	13.815	13.815
Varasjóður	75.602	83.783	83.956	83.956	83.956	83.956	83.956
Annað eigið fé	71.192	83.991	83.492	83.492	83.492	83.492	83.492
Samtals	1.566.168	1.746.602	2.071.345	2.047.624	2.070.077	2.092.302	2.162.513

FJÁRMÁLATÍÐINDI

TÍMARIT UM EFNAHAGSMÁL

GEFIÐ ÚT AF
HAGFRÆÐIDEILD LANDBANKA ÍSLANDS

RITSTJÓRI
JÓHANNES NORDAL

II. ÁRGANGUR
1955

REYKJAVÍK — ÍSAFOLDARPRENTSMIÐJA H.F. — 1955

Efnisyfirlit

Að loknu verkfalli	3
Alþjóðabankinn og hlutverk hans eftir Jón Árnason	9
Efnahagsaðstoðin 1948—1953 eftir Þórhall Ásgeirsson	61
Framleiðsla og fjárfesting 1954	141
Inngangur	141
Framleiðsla landbúnaðarafurða	141
Fjárfesting í landbúnaði	143
Útgerð og sjávarvöruiðnaður	145
Aukning skipastólsins	150
Iðnaðarframleiðsla	150
Heildarfjárfesting	151
Raforkumál	151
Opinberar framkvæmdir	152
Húsbyggingar	154
Fréttabættir	38—47, 98—106, 159—168, 206—216
Aflabrögð og útgerð 1954	40, 160, 207
Bátagjaldeyrir	209
Endurgreiðsla E.P.U.-skulda ..	41
Húsbyggingar	43
Íbúðalán og vísitölubréf	209
Kjarasamningar	100
Landbúnaður 1954	40, 161, 208
Lánveitingar 1954	162
Lánveitingar til íbúðabygginga og útgáfa vísitölubundinna verðbréfa	42
Mannfjöldi á Íslandi	210
Nýskipan gjaldeyrismála í Evrópu	162
Peningamarkaðurinn	44, 103, 165, 212
Ríkisfjármálin	41, 161, 209
Samvinnunefnd banka og sparisjóða	101
Skráð gengi	44, 102, 164, 212
Tölur um seðlaveltu, aðstöðu bankanna gagnvart útlöndum, endurkeypta víxla, mótvirðisfé, heildarútlán bankanna, spariðlán og veltiðlán í bönkum ..	44—47, 103—106, 165—168, 213—216
Utanríkisviðskipti og gjald-eyrisstaða	38, 98, 159, 206
Vetrarvertíð	39, 99
Viðskiptasamningar	43, 102, 164, 211
Vísitala byggingarkostnaðar ..	210
Hundrað ára frelsi	7
Íbúðalánin nýju	139
Ný viðhorf	59
Orkulind framtíðarinnar eftir Magnús Magnússon	183
Peningamálin 1954	23
Samgöngur	15

IV

Sparifjárnæturnar	27
Störf Alþingis	87
Tillögur um ráðstafanir til að auka sparifjáröfnun	30
Traustir skulu hornsteinar	119
Tölur	48—55, 107—114, 169—176, 217—224
Um áramót	179
Um sparnað og fjárfestingu eftir Gylfa Þ. Gíslason	129
Um þjóðartekjurnar 1950—1953	157
Undirstöður framfaranna eftir Per Jacobsson	195
Upptök Landsbanka Íslands eftir Magnús Jónsson	123
Úr ríkisreikningum	201
Inngangur	201
Lög um tekjuöflun	201
Afkoma ríkissjóðs	203
Skuldir og ábyrgðir	204
Útanríkisviðskipti 1954	71
Inngangur	71
Útflutningsverzlun	71
Innflutningsverzlun	76
Viðskipti við einstök lönd og viðskiptasamningar	77
Gjaldeyrisafkoma	82
Erlend lán	84
Skipulag gjaldeyris- og inn- flutningsmála	85
Þættir frá öðrum löndum	34

Skrá yfir töflur

Efnahagsaðstoðin 1948—1953:

Dollaranotkun stórfamkvæmdanna	68
Efnahagsaðstoðin 1948—1953	64
Framlög Bandaríkjanna	64
Greiðslur framlaganna	67
Mótvirðissjóður, notkun og innstæða 31. maí 1955	69
Skipting stofnfjár stórfamkvæmdanna	69
Tækniaðstoðin 1950—1954	67
Vörukaup fyrir dollaraframlög	68

Fjárfesting og framkvæmdir:

Áætlað verðmæti húsbyggingarframkvæmda ársins 1954	153
Áætlun um heildarframleiðslu þjóðarþúsins og nýfjárfestingu 1950—1954	141
Byggingarframkvæmdir í kaupstöðum og kauptúnum 1954	153
Flokkun bygginga á vegum ríkisins, sem voru í byggingu við árslok 1954	153
Flokkun íbúða eftir stærð	155
Nýbyggingar aðrar en íbúðarhús, sem fullgerðar voru 1954 í kaupstöðum og kauptúnum	155
Nýbyggingar, sem lokið var við á árinu 1954 í kaupstöðum, kauptúnum og öðrum skipulagsskyldum stöðum	154
Tala nýrra íbúða í kaupstöðum. Línurit	43
Útgjöld Vegagerðar ríkissjóðs til vegagerðar og viðhalds á árinu 1954	153

Gjaldeyrismál:

Aðstaða bankanna gagnvart útlöndum 1953—1955	45, 104, 166, 214
Dollaranotkun stórfamkvæmdanna	68
Fastar erlendar skuldir í árslok 1953 og 1954	85
Gengisskráning hjá Landsbanka Íslands 1955	44, 102, 164, 212
Gjaldeyriskaup bankanna fyrir annað en útfluttar vörur 1952—1953	84
Gjaldeyrissala og ábyrgðir vegna leyfa fyrir öðru en innflutningi (E-leyfi) 1952—1954	86
Gjaldeyrisstæða að ábyrgðum og greiðsluloförðum meðtöldum 1952—1954	83
Gjaldeyrisstæða að ábyrgðum og greiðsluloförðum undanskildum 1952—1954	83
Gjaldeyrisviðskipti bankanna 1953—1954	39
Gjaldeyrisviðskipti bankanna 1954—1955	99, 160, 207
Hreyfing fastra erlendra lána 1954	84
Inn- og útflutningur og verzlunarjöfnuður eftir mánuðum 1953—1955	48, 107, 169, 217
Innflutningur, útflutningur og verzlunarjöfnuður mánaðarlega. Línurit	38, 98, 159, 206

VI

Kaup og sala bankanna á erlendum gjaldeyri mánaðarlega 1952—1954 og skipting á gjaldeyristegundir	83
Ný og framlengd leyfi 1952—1954	85
Útgefin A-skírteini til útflytjenda báttafurða 1951—1954	86
Vörukaup fyrir dollaraframlög	68
Yfirlit yfir gjaldeyrissölu og opnun ábyrgða vegna innflutnings árin 1952—1954	85
Yfirlit yfir gjaldeyrisviðskipti bankanna árið 1954	82

Iðnaður:

Fræmleiðsla á innlendum tollvörutegundum 1950—1954	151
Orkuvinnsla allra almenningsrafveitna á landinu 1950—1954	151
Raforkusala til neytenda 1950—1954	152
Smíði skipa og báta innan lands 1953 og 1954	150
Uppsett vélaafli í almenningsorkuverum í þús. kw	152

Landbúnaður:

Bústofn samkvæmt búnaðarskýrslum í árslok 1949—1953	144
Búvélæign Íslendinga	144
Framleiðsla og sala mjólkurafurða	52, 111, 173, 221
Framræsluframkvæmdir með skurðgröfum 1950—1954	143
Kostnaður við Landnám ríkisins	144
Mjólkurmótaka 1944—1954. Línurit	142
Nývrækt 1950—1954	143
Ræktunarframkvæmdir 1945—1954. Línurit	143
Sauðfjárslátrun og framleiðsla sauðfjárafurða 1950—1954	142

Orkulind framtíðarinnar:

Kostnaðaráætlun fyrir 150.000 kw kjarnorkustöð	191
Orkuframleiðsla heimsins 1860—1953. Línurit	187
Orkuframleiðsla og orkunotkun 1952. Línurit	184
Samanburður á framleiðslukostnaði rafmagns í mismunandi orkuverum. Línurit ..	193
Skipting orkuframleiðslu árið 1952 eftir því, hvar í heiminum hún er notuð	186

Peningamál og lánsstofnanir:

Efnahagsreikningar seðlabankans	54, 113, 175, 223
Efnahagsreikningar viðskiptabankanna	55, 114, 176, 224
Endurkeyptir víxlar í seðlabankanum 1953—1955	45, 104, 166, 214
Heildarupphæð lánveitinga 1954	162
Heildarútlán bankanna 1953—1955	46, 105, 167, 215
Innlán og útlán sparisjóða, Söfnunarsjóðs og innlánsdeilda kaupfélaga 53, 112, 174, 222	
Lánveitingar og heildarútlán fjárfestingarlánastofnana 1953—1954	25
Lánveitingar og verðbréfaútgáfu trúggingafélaga og eftirlaunasjóða 1954	163
Mótvirðissjóður ásamt lokuðum reikningi Framkvæmdabankans og skuldaereislu-reikningi 1953—1954	46, 105, 167, 215
Mótvirðissjóður, notkun og innstæða 31. maí 1955	69
Seðlavelta 1953—1955	44, 103, 165, 213
Sparinnlán í bönkunum 1953—1955	47, 106, 168, 216
Úr reikningum Landsbanka Íslands 1886—1890	128
Veltinnlán í bönkunum að frádregnu mótvirðisfé 1953—1955	47, 106, 168, 216
Verðbréfa- og skuldabréfaeign tryggingafélaga og eftirlaunasjóða í árslok 1954 ..	163

Ríkisfjármál:

Efnahagsreikningar ríkissjóðs í árslok 1950—1954	204
Rekstrarreikningar ríkissjóðs 1950—1954	202
Sjóðsyfirlit ríkissjóðs 1950—1954	203
Skuldabyrði ríkissjóðs. Línurit	205

Samgöngur:

Bifreiðakostur 1945—1954	20
Ekin vegalengd af sérleyfisbifreiðum og strætisvögnum Reykjavíkur. Línurit	16
Farþegaflutningar milli Íslands og útlanda 1947—1954. Línurit	18
Farþegaflutningar milli landa	18
Fólksflutningar á sérleyfisleiðum árin 1935—1954	15
Fólksflutningar Strætisvagna Reykjavíkur 1945—1954	17
Heildarflutningsmagn milli Íslands og útlanda að frádregnum innflutningi og útflutningi skipa	19
Innanlandsflug Flugfélags Íslands og Loftleiða 1950—1954	17
Kaupskipaflotinn 1945—1954	20
Millilandaflug Flugfélags Íslands og Loftleiða 1947—1954	20
Póstsendingar	22
Símskeyti og langlínusamtöl	22
Smíðaár þeirra bifreiða, sem voru í notkun 1. janúar 1955. Línurit	21
Strandferðir	17
Talsímanotkun innan bæjar í Reykjavík 1950—1954	22
Vöruflutningar milli Íslands og útlanda á vegum íslenskra skipafélaga	19

Sjávarútvegur:

Fiskafli, sundurliðaður á togara og báta 1953—1955	51, 110, 172, 220
Fiskafli ársfjórðungslega, skipt á togara og báta. Línurit	40, 99, 161, 208
Fiskafli 1952—1954, skipt á fisktegundir	51
Fiskafli 1953—1955, skipt á fisktegundir	110, 172, 220
Framleiðsla fiskimjöls, karfamjöls og ufsamjöls 1950—1954	148
Framleiðsla karfa- og ufsalýsis 1950—1954	148
Freðfisksframleiðsla 1950—1954	147
Hagnýting fiskafans 1950—1954	146
Hagnýting fiskafans 1952—1954	52
Hagnýting fiskafans 1953—1954	111, 173, 221
Harðfisksframleiðslan 1950—1954	148
Heildaraflinn 1944—1954. Línurit	145
Hlutfallsleg skipting aflans á þorskveiðum eftir verkun. Línurit	147
Hvalveiðar og hvalafurðir 1950—1954	149
Ísfisksframleiðsla 1950—1954	147
Saltfisksframleiðsla 1950—1954	148
Síldarmóttaka og framleiðsla síldarafurða 1950—1954	149
Tala fiskiskipa og fiskimanna í hverjum mánuði 1954 og 1953	145
Veiðiaðferðir stundaðar af fiskiskipum á öllu landinu í hverjum mánuði 1954 og 1953	146
Þátttaka í sumarsíldveiðum og meðalafli 1950—1954	149
Þorskalýsisframleiðsla 1950—1954	148

Utanríkisviðskipti:

Aðstaða bankanna gagnvart útlöndum 1953—1955	45, 104, 166, 214
Fastar erlendar skuldir í árslok 1953 og 1954	85

VIII

Gjaldeyriskaup bankanna fyrir annað en útfluttar vörur 1952—1954	84
Gjaldeyrissala og ábyrgðir vegna leyfa fyrir öðru en innflutningi (E-leyfi) 1952—1954	86
Gjaldeyrissaða að ábyrgðum og greiðsluloförðum meðtöldum 1952—1954	83
Gjaldeyrissaða að ábyrgðum og greiðsluloförðum undanskildum 1952—1954	83
Gjaldeyrivíðskipti bankanna 1953—1954	39
Gjaldeyrivíðskipti bankanna 1954—1955	99, 160, 207
Helztu útflutningsvörur í hlutfallstölum af heildarútflutningi. Línurit	76
Hreyfing fastra erlendra lána 1954	84
Inn- og útflutningur og verzlunarjöfnuður eftir mánuðum 1953—1955 48, 107, 169, 217	
Innflutningur nokkurra vörutegunda 1952—1954	79
Innflutningur, útflutningur og verzlunarjöfnuður mánaðarlega 1951—1955. Línurit	38, 98, 159, 206
Innfluttar vörur eftir vörudeildum 1950—1954	78
Kaup og sala bankanna á erlendum gjaldeyri mánaðarlega 1952—1954 og skipting á gjaldeyrstegundir	83
Ný og framlengd leyfi 1952—1954	85
Skipting útflutnings á lönd og greiðslusvæði. Línurit	81
Útflutningur á fiskimjöli 1953—1954	74
Útflutningur freðfisks, freðsildar og frystra hrogna 1953—1954	73
Útflutningur hvalafurða 1953—1954	75
Útflutningur ísfisks 1953—1954	73
Útflutningur á karfalýsi og karfamjöli 1953—1954	74
Útflutningur á saltaðri síld 1953—1954	75
Útflutningur á saltfiski, söltuðum þunnildum og söltuðum hrognum 1953—1954 ..	73
Útflutningur á síldarlýsi og síldarmjöli 1953—1954	76
Útflutningur á skreið 1953—1954	74
Útflutningur á söltuðum sauðargærum og ull 1953—1954	77
Útflutningur á þorskalýsi 1953—1954	75
Útflutningur 1952—1954 eftir vöruflokkum	72
Útflutningur helztu vöruflokka í millj. kr. og hlutfallstölum (%) ... 48, 107, 169, 217	
Útgefin A-skírteini til útflytjenda bátaafurða 1951—1954	86
Víðskipti við einstök lönd 1950—1954 (beinar tölur)	80
Víðskipti við einstök lönd í hlutfallstölum (%)	50, 109, 171, 219
Víðskipti við einstök lönd í millj. kr.	49, 108, 170, 218
Vörukaup fyrir dollaraframlög	68
Yfirlit yfir gjaldeyrissölu og opnun ábyrgða vegna innflutnings árin 1952—1954	85
Yfirlit yfir gjaldeyrivíðskipti bankanna árið 1954	82

Verðlag:

Húsaleiguvísitala	53, 112, 174, 222
Kaupgjaldsvísitala	53, 112, 174, 222
Vísitala byggingarkostnaðar	53, 112, 174, 222
Vísitala framfærslukostnaðar	53, 112, 174, 222
Vísitölur framfærslukostnaðar í nokkrum löndum	37
Vísitölur heildsöluverðs í nokkrum löndum	37

Þjóðartekjur:

Meðaltekjur einstaklinga eftir byggðarlögum	158
Skipting þjóðarframleiðslunnar á atvinnuvegi í hlutfallstölum	157
Tekjur samkvæmt skattframtölum	158
Þjóðarframleiðsla og þjóðartekjur 1950—1953	157